

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Diplomski rad

Mjesto srednjoškolskog predmeta *Likovna umjetnost* u
obrazovnom sustavu RH. Analiza satnice i nastavnog plana i
programa.

Martina Turković

ZAGREB, 2013.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

Mjesto srednjoškolskog predmeta *Likovna umjetnost* u obrazovnom sustavu RH. Analiza satnice i nastavnog plana i programa.

Studentica: Martina Turković

Mentor: dr. sc. Frano Dulibić, izv. prof.

Savjetnica u radu: Jasmina Nestić, asist.

ZAGREB, 2013.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

Mjesto srednjoškolskog predmeta *Likovne umjetnosti* u obrazovnom sustavu RH. Analiza satnice i nastavnog plana i programa.

Martina Turković

SAŽETAK

Umjetnost dobiva sve značajnije mjesto u obrazovanju jer su se u posljednjih nekoliko desetljeća uvidjele njezine mnogostruke koristi za razvoj vještina i sposobnosti pojedinca. Umjetničko obrazovanje pomaže pri umnom, kreativnom, duhovnom, osjetilnom, osjećajnom, društvenom i tjelesnom razvoju učenika. Ovaj rad pokušava pobliže prikazati položaj srednjoškolskog predmeta *Likovna umjetnost* u hrvatskom obrazovnom sustavu na temelju analize nastavnog plana i programa te satnice predmeta. U uvodnom je dijelu prikazan povijesni pregled razvoja likovnog odgoja i obrazovanja u svijetu i Hrvatskoj uz novo vrednovanje umjetnosti u obrazovanju danas. U današnje se vrijeme novi status umjetnosti očituje u djelovanju brojnih međunarodnih organizacija koje nastoje istaknuti ulogu umjetnosti za kvalitetu obrazovanja, a primjer su brojne svjetske države koje u svojim nacionalnim kurikulumima likovnom obrazovanju daju značajno mjesto. Analizom nastavnog plana i programa predmeta *Likovna umjetnost* u gimnazijama, umjetničkim i stručnim srednjim školama te predmetne satnice uočava se nesuvremenost takve organizacije nastave likovne umjetnosti i neusklađenost s europskim obrazovnim sustavom. Nastavni se program uspoređuje s *Nacionalnim okvirnim kurikulumom* i njegovim ciljevima za umjetničko područje, koji predviđa drugačije vrednovanje umjetnosti s obzirom na novi kurikulumski pristup planiranju obrazovanja, ali novi kurikulum još nije zaživio u praksi te nedostaje potkrjepa njegovih nastojanja. Naposljetku, ističe se interdisciplinarna priroda predmeta *Likovna umjetnost* kojoj bi se trebala pridavati veća uloga u svrhu kvalitetnijeg usvajanja formalnog znanja.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Rad sadrži: 56 stranica, 3 tablice, 52 literaturna navoda. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: *nastavni plan i program, predmet Likovna umjetnost, Nacionalni okvirni kurikulum, satnica, srednjoškolsko obrazovanje, umjetničko obrazovanje*

Mentor: dr. sc. Frano Dulibić, izv. prof., Filozofski fakultet u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Danko Šourek, viši asistent, Filozofski fakultet u Zagrebu; dr. sc. Frano Dulibić, izv. prof., Filozofski fakultet u Zagrebu; Jasmina Nestić, asistentica, Filozofski fakultet u Zagrebu.

Datum prijave rada: 1. II. 2011.

Datum predaje rada: 12. XI. 2013.

Datum obrane rada: 12. XII. 2013.

Ocjena: _____

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Povijest učenja povijesti umjetnosti	2
1.2. Povijest likovnog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj.....	6
2. Uloga likovnog odgoja i obrazovanja	9
2.1. Razvoj likovnog mišljenja i izražavanja	10
2.2. Umjetnost i kognicija	12
3. Novo vrednovanje predmeta <i>Likovna umjetnost</i> u svijetu i Hrvatskoj	14
4. Nastavni predmet <i>Likovna umjetnost</i> - plan i program	19
4.1. Dvogodišnji nastavni plan i program <i>Likovne umjetnosti</i> za gimnazije.....	19
4.2. Četverogodišnji plan i program <i>Likovne umjetnosti</i> za gimnazije	22
4.3. Plan i program <i>Likovne umjetnosti</i> za umjetničke i stručne škole u Hrvatskoj.....	26
5. Kurikulumski pristup planiranju obrazovanja.....	30
5.1. <i>Nacionalni okvirni kurikulum</i>	33
6. Satnica predmeta <i>Likovna umjetnost</i> u srednjim školama.....	38
7. Položaj likovnog obrazovanja u Hrvatskoj spram drugih europskih država.....	40
8. Korelacija i interdisciplinarnost	42
9. Zaključak	46
10. Popis literature.....	49
11. Sažetak/Summary.....	55

1. Uvod

Kako obrazovati mlade naraštaje, a pritom im omogućiti stjecanje ključnih kompetencija za što bolje snalaženje u životu? Pitanje koje si vječno moramo postavljati i na njega uvijek iznova odgovarati kako bi odgoj i obrazovanje prilagodili suvremenim razvojnim procesima u kojima umjetnost dobiva sve značajnije mjesto. O tom pitanju promišljaju hrvatski i svjetski timovi stručnjaka nastojeći mladima osigurati što kvalitetniji osobni i društveni razvitak. Nekima to polazi od ruke i mnogo je primjera uspješnih školskih reformi te su mnoge zemlje doista zemlje znanja. Je li među tim zemlja i Hrvatska? Na to pitanje još uvijek odgovaramo, premda bi željeli odgovoriti potvrdno. Svakako je u interesu svake vlade proširiti i unaprijediti obrazovnu bazu svojeg stanovništva, pa se tako u Hrvatskoj pokrenula ponovna evaluacija obrazovnog sustava. Hrvatska je pristupila uvođenju Bolonjskog procesa u visokom obrazovanju s ciljem stvaranja kompatibilnog, koherentnog i konkurentnog obrazovnog sustava na europskom prostoru.¹ Za predškolski odgoj i obrazovanje, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje 2011. godine Ministarstvo obrazovanja, znanosti i sporta uvodi razvojni dokument *Nacionalni okvirni kurikulum*.² Evidentno je da u Hrvatskoj postoji primarna potreba za promjenama obrazovne politike, potaknuta europskim i svjetskim primjerima, koje se postupno implementiraju u cijeli obrazovni sustav.

Zašto je važno umjetničko obrazovanje? U posljednjih nekoliko desetljeća to je pitanje vrlo aktualno te mu se posvećuje sve više pažnje. U ovom ću radu prikazati kakvo mjesto zauzima predmet *Likovna umjetnost* u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske. U vremenu kada vizualni jezik, vizualne poruke i vizualni mediji postaju univerzalnim sredstvom komunikacije, logično bi bilo zaključiti kako djecu i mlade treba odgajati i obrazovati sukladno promjenama svijeta u kojem živimo. Brojna su istraživanja potvrdila važnost koju slika kao vizualna poruka ima u edukaciji, a likovna pismenost u mnogim umjetničkim i neumjetničkim strukama. Analizom nastavnog plana i programa te satnice, pokušat ću odrediti kakav je stav hrvatske obrazovne politike prema srednjoškolskom predmetu *Likovna umjetnosti* i koja mu se važnost pridaje u obrazovnom sustavu. Pritom ću analizu plana i programa predmeta usporediti s *Nacionalnim okvirnim kurikulumom* s ciljem određivanja kompatibilnosti i svrsishodnosti planiranih promjena školskog sustava.

¹ Usp. Ministarstvo obrazovanja, znanosti i sporta Republike Hrvatske (dalje MZOŠ), *Bolonjski proces i Europski prostor visokog obrazovanja* (<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2268>, 20. lipnja 2013.)

² *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2011.

Likovna se umjetnost tendenciozno kroz niz godina smatrala predmetom koji učenicima ne nudi ništa novo, barem ne na višim obrazovnim razinama. Ali i odrasli, kao što to rade djeca, razmišljaju u slikama, vizualiziraju te učestalo upotrebljavaju vizualnu percepciju. Umjetnički odgoj razvija vještine i sposobnosti koje se mogu koristiti na svim područjima ljudske djelatnosti, stoga je važno iskoristiti vrijeme dok su učenici dio obrazovnog sustava kako bi se te vještine i sposobnosti njegovale i razvijale.

Čitanjem i analizom dostupne literature o likovnom odgoju i obrazovanju, ne nalazi se mnogo relevantne literature koja se posebice referira na srednjoškolski predmet *Likovna umjetnost*. Autori koji se bave, ili su se bavili, umjetnošću u obrazovanju, pažnju posvećuju ranijem uzrastu učenika, odnosno, osnovnoškolskom predmetu *Likovna kultura* i njegovoj ulozi u odgoju djece, te je zbog toga teško pronaći konkretne informacije koje bi pružile lakši uvid u položaj umjetnosti u srednjim školama.

1.1. Povijest učenja povijesti umjetnosti

Razmišljanja o važnosti i ulozi umjetnosti počinju još u vrijeme antike. Tada se javlja vjera u plemenitu ulogu umjetnosti koju promiču antički filozofi te umjetnost postaje predmet njihovih promišljanja. Pitagora (582.–496. pr. Kr.) je isticao ulogu umjetnosti u *oblikovanju ljudskog duha*, a posebno glazbe koja utječe na unutarnji sklad duše.³ Platon (428/427.–348/347. pr. Kr.) je također vjerovao kako je najbolje obrazovanje za dušu služenje Muzama. Njegov ga je ambivalentan pogled na umjetničko obrazovanje nadživio stoljećima u tekstovima drugih teoretičara koji su se bavili raznim aspektima umjetničkog utjecaja. On je vjerovao da umjetničko obrazovanje ovisi o prirodi njegove namjere. Primjerice, upozoravao je na štetan utjecaj loše glazbe na ljude te poezije koja je stvarala lažne mitove. Tako je stvoreno dvojako shvaćanje umjetničkog obrazovanja kojim su se kasnije bavili brojni teoretičari umjetnosti.⁴ Jedan drugi veliki filozof, Aristotel (384.–322. pr. Kr.), je vjerovao da dramsko djelo, osim što pročišćuje dušu, obogaćuje čovjeka. Smatrao je da kod mladeži treba razvijati estetske kriterije i smisao za ljepotu te je, poput Platona, smatrao estetsko obrazovanje dijelom obrazovanja slobodnog čovjeka koje omogućuje uživanje u lijepom i spoznaju lijepog u prirodi i umjetnosti. Prema njemu, umjetnost prenosi prirodnu i ljudsku

³ Usp. Vera Turković, *Umjetničko obrazovanje u tranziciji u: Metodika: časopis za teoriju i praksu metodikâ u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi* 18. Zagreb: Učiteljska akademija, 2009., str. 13.

⁴ Isto, str. 13.

stvarnost, a trebala bi prikazivati ono što je uzoritije od stvarnosti.⁵ Aristotelova je teorija imala značajan utjecaj na kasniji razvoj likovnih, estetskih i pedagoških teorija.

Likovno obrazovanje počinje još u starom Egiptu i antičkoj Grčkoj, a kao i povijest obrazovanja općenito, u početku je ono bilo rezervirano za nositelje društvene moći. Tako se u Egiptu likovno obrazovanje odvija u zatvorenom svećeničkom krugu, dok se u Grčkoj lijepim umjetnostima smiju baviti samo potomci vladajuće klase. Organizirana nastava likovnog obrazovanja započinje za vrijeme cara Augusta (63. pr. Kr.–19. p. Kr.) u Rimu kada se osnivaju građevinske škole za mladiće do osamnaest godina. Formira se učiteljsko osoblje za odgoj i izobrazbu arhitekata među kojima su poseban status imali pedagozi slikarstva. U srednjem je vijeku zbog povijesnih razloga sekularna aktivnost na području vizualnih umjetnosti došla do zastoja, a do zastoja je došlo i u znanosti i općenito na svakom području života. S obzirom da je tada svaki aspekt življenja bio povezan s vjerom, tako je i umjetnost bila u službi samostanskih pisarsko-slikarskih škola.⁶ Srednjovjekovna je umjetnost u funkciji dogme koju je nametnula teologija te je stoga likovno obrazovanje podređeno kršćanskom idealu, a estetika je u službi morala. Renesansa donosi promjene pogleda na čovjeka i svijet pa se sukladno tome mijenja i likovno obrazovanje, to jest uvodi se u svjetovnu domenu. Osim obrazovanja profesionalaca, sada se obrazuju i privilegirane klase, a risanje je osnovno područje umjetničkog obrazovanja. U razdoblju renesanse prvi se put naglašava važnost estetskog obrazovanja pa se stoga učenike poučava kako cijeniti ljepotu literature, arhitekture, poezije i drame iz prošlih razdoblja.⁷ U XVI. stoljeću nastaju akademije, visoke škole za obrazovanje likovnih umjetnika profesionalaca, a to su ujedno i prve škole u kojima se provodi sistematična likovna poduka.⁸

No, u XVII. i XVIII. stoljeću javljaju se ideje o potrebi uvođenja nastave risanja za svu djecu. Mnogi su klasici i očevi pedagogije teoretizirali o likovnom odgoju i isticali njegovu važnost za odgoj pojedinca. Tako je Jan Amos Komensky (1592.–1670.), češki pedagog, znanstvenik i učitelj, smatrao da je risanje temelj umjetnosti kao što je kostur potporanj tijelu.⁹ Veliki doprinos poimanju obrazovanja dao je Jean Jacques Rousseau (1712.–1778.) koji se zalagao za učenje putem iskustva, umanjivao je važnost knjiga te je preporučivao da se kod djece najprije trebaju razvijati emocije, a potom razum. Također je

⁵ Usp. Nada Grgurić i Marijan Jakubin, *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa, 1996., str. 15.

⁶ Usp. Arthur D. Efland, *A history of art education: intellectual and social currents in teaching the visual arts*. New York: Teachers College, 1990., str. 20.

⁷ Usp. Isto, str. 27.

⁸ Usp. Nada Grgurić i Marijan Jakubin, *nav. dj.*, str. 16.

⁹ Usp. Isto, str. 16.

smatrao da je za pravilan razvoj djeteta važno uvježbavanje osjetila i aktivnost ruke.¹⁰ Švicarski pedagog Johann Heinrich Pestalozzi (1746.–1827.) tvrdio je da je za odgoj posebno važna sposobnost promatranja iz koje proizlazi istina i kojom se razvija svijest te smatrao da se doživljava više produbljuje risanjem nego gledanjem i promatranjem.¹¹ Krajem XVIII. stoljeća Friedrich Schiller (1759.–1805.) je objavio *Pisma o estetskom obrazovanju*, u kojima ističe važnost estetskog obrazovanja za oslobađanje čovjeka i prevladavanje unutarnjeg antagonizma između *biološke* i *formalne* prirode, a to se može postići ostvarivanjem ljepote kroz *živi oblik* i kreativnom aktivnošću obogaćenu maštom, odnosno estetskim odgojem.¹²

Rasprave tijekom XVII. i XVIII. stoljeća o važnosti likovnog odgoja, kao neizostavnog dijela općeg odgoja i obrazovanja, napokon su urodile plodom u prvoj polovici XIX. stoljeća kada likovni odgoj postaje nastavni predmet u školama. Nada Grgurić i Marijan Jakubin navode nekoliko faza razvoja likovnog odgoja tijekom XIX. i XX. stoljeća: pokret za umjetnički odgoj (od oko 1875. do oko 1905.); psihologijska faza (od oko 1905. do oko 1930.); pedagozijska faza (od oko 1930. do oko 1960.); sociologijska faza (od oko 1960. do danas). Prvu fazu karakterizira industrijski razvoj koji se odrazio i na likovno obrazovanje. U tome je razdoblju likovni odgoj i obrazovanje u službi proizvodno-tehničkog obrazovanja, pa se tako otvaraju škole za umjetnost i obrt u kojima se uči kako estetski oblikovati predmete industrijske proizvodnje i okolinu.¹³ U vrijeme ove prve faze na prijelazu stoljeća ističe se djelovanje i zalaganje reformatora umjetničkog obrazovanja Franza Cizeka, »oca kreativnog likovnog poučavanja«, koji je zaslužan za metodički pristup likovnoj umjetnosti jer je počeo poučavati metodom ohrabivanja djece da slobodno i samostalno stvaraju, dok im je on omogućavao poticajnu i stvaralačku okolinu i atmosferu.¹⁴ *Psihologijsku* je fazu obilježilo uvažavanje individualnih specifičnosti djece pri čemu se razvojem dječje psihologije i pojavom novih pedagoških teorija raskida se s klasičnom umjetničkom tradicijom te se djeci omogućava slobodno izražavanje bez akademskih pravila. U obzir se počinje uzimati važnost likovne aktivnosti u općem razvoju djeteta. Značajan doprinos dala je i talijanska pedagoginja i liječnica Maria Montessori, koja naglašava važnost razvoja senzorne osjetljivosti,

¹⁰ Usp. Vera Turković, *Moć slike u obrazovanju* u: Radovan Ivančević i Vera Turković (ur.), *Vizualna kultura i likovno obrazovanje*. Zagreb: InSEA, 2001., str. 66.

Za vrijeme u kojem je Rousseau živio bili su to dosta napredni stavovi koje je sredinom dvadesetog stoljeća također zauzimao veliki povjesničar umjetnosti Herbert Read.

¹¹ Nada Grgurić i Marijan Jakubin, *nav. dj.*, 1996., str. 16.

¹² Vera Turković, *nav. dj.*, 2009., str. 13.

¹³ Nada Grgurić i Marijan Jakubin, *nav. dj.*, 1996., str. 17.

¹⁴ Antonija Balić Šimrak, Iva Šverko, Marijana Županić Benić, *U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju* u: Antonija Balić Šimrak. (gl. ur.), *Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju*. Zagreb: Europski centar za sustavna i napredna istraživanja i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011., str. 52.

sposobnosti promatranja i estetski oblikovane okoline. Sljedeću fazu, koju autori nazivaju *pedagogijskom*, obilježilo je djelovanje njemačke škole za arhitekturu i primijenjenu umjetnost *Bauhaus* (1919.–1933.). Ciljevi nastave koje je propagirala ova škola su: probuditi u djetetu tjelesne i duhovne snage, razvijati motivaciju i maštu te poticati na razmišljanje.¹⁵ U ovo se vrijeme pojavljuje knjiga *Education through Art* (1943.) povjesničara umjetnosti Herberta Reada (1893.–1968.), koji uvodi koncept obrazovanja putem umjetnosti. Read smatra da škole trebaju odgajati zdravu, senzibilnu i razboritu djecu putem umjetnosti te osloboditi njihove kreativne sposobnosti na jednom području, jer će se kreativnost tako prenijeti na sva ostala područja ljudskog djelovanja. Također, ističe kognitivne vrijednosti umjetnosti, a te su tvrdnje uporište dobile u suvremenoj psihologiji, pri čemu smatra da umjetnost treba dobiti središnju ulogu u obrazovanju jer je to jedini predmet koji razvija u djetetu svijest u kojoj su slika i misao te osjećaji i mišljenje povezani i ujedinjeni. Smatrao je da je tadašnje društvo odbacilo vizualni jezik i komunikaciju te neglasovni jezik, a rješenje tog problema vidi u povezivanju vizualnog i logičkog mišljenja, umjesto dotadašnje ekskluzivnosti logičkog.¹⁶ Sljedeća faza, *sociološkijska*, počinje 1960. godine te je tih godina prepoznata važnost *likovnog govora* kao sredstva komunikacije. Pritom su Readova nastojanja i uvjerenja izvršila značajan utjecaj. Već na prvim konferencijama UNESCO-a usvojene su rezolucije o potpori umjetničkom obrazovanju. Tako je 1954. godine u Parizu službeno osnovana svjetska nevladina organizacija *International Society for Education through Art* (InSEA) čiji je utemeljitelj upravo Herbert Read. Organizacija okuplja eminentne stručnjake i znanstvenike s područja vizualno-likovne kulture, a cilj joj je promicati suvremene oblike i metode umjetničkog obrazovanja te jačati njegovu ulogu na svim obrazovnim stupnjevima.¹⁷ InSEA ističe važnost nastave likovne umjetnosti za estetski, intelektualni, moralni i psihički razvitak djeteta, što je potvrđeno je korelacijom znanja i sposobnosti stečenih u nastavi likovne umjetnosti s drugim profesijama i strukama. InSEA od svog osnutka promovira potpuniji vizualni odgoj djeteta radi usmjeravanja njegove inteligencije i formiranja ukusa, a likovnu umjetnosti, kao i sve ostale umjetnosti, sredstvom komunikacije i sporazumijevanja među narodima.¹⁸

Godine 1983. psiholog Howard Gardner (rođ. 1943.) objavljuje knjigu *Teorije višestruke inteligencije* u kojoj iznosi teoriju o sedam različitih vrsta inteligencije te time

¹⁵ Usp. Nada Grgurić i Marijan Jakubin, *nav. dj.*, 1996., str. 18.

¹⁶ Usp. Vera Turković, *nav. dj.*, 2001., str. 66–67.

¹⁷ Usp. Vera Turković, *Kratka povijest InSEA (International Society for Education through Art)* u: Radovan Ivančević i Vera Turković (ur.), *nav. dj.*, 2001., str. 462.

¹⁸ Usp. Nada Grgurić i Marijan Jakubin, *nav. dj.*, 1996., str. 19.

ukazuje na različite sposobnosti kod učenika, odnosno, da svi učenici ne moraju biti jednako uspješni u školskim predmetima u kojima je naglašena logička i verbalna inteligencija. Ono što je u njegovim istraživanjima bilo relevantno za unaprjeđivanje postulata obrazovanja jest izjednačavanje različitih oblika komunikacije, primjerice vizualne i verbalne, te uvažavanje različitih oblika izražavanja i učenja kod djece.¹⁹

Druga polovica XX. stoljeća obilježena je tehnološkim promjenama. Pritom možemo govoriti o novoj kulturnoj paradigmi, odnosno o vizualnoj kulturi, jer se vizualne poruke nalaze svuda oko nas. Zahvaljujući fotografiji, filmu, televiziji, računalima, internetu i njihovoj širokoj dostupnosti, stvorio se vizualni jezik kao univerzalno sredstvo komunikacije. S tom novom važnosti slike počelo se postavljati pitanje njezine uloge u obrazovanju pa su brojni znanstvenici iz područja psihologije, pedagogije i sociologije obrazovanja uključeni diljem svijeta u stvaranje novih strategija obrazovanja, a nove se spoznaje i ideje rađaju, razvijaju i razmjenjuju na brojnim međunarodnim konferencijama.

1.2. Povijest likovnog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj

U Hrvatskoj se organizirana nastava risanja pojavljuje tijekom XVIII. stoljeća, kada je Hrvatska bila u sastavu Habsburške Monarhije te izvore treba tražiti u razvoju likovnog obrazovanja u austrijskim školama. Carica Marija Terezija Habsburg (1740.–1780.) uvela je 1774. godine javno školstvo, a crtanje postaje jedan od obveznih predmeta. Na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču već je postojao kolegij *Crtanje*, kojemu je svrha bila prvi korak u usvajanju umjetničkih vještina (slikarstvo, kiparstvo, graditeljstvo). U početku se program temeljio na kopiranju crteža i skulptura te crtanju prirode i ljudskog tijela, a nekoliko godina kasnije se u sklopu programa počinju poučavati osnove praktične geometrije, kopiranje arhitektonskih crteža i kopiranje različitih ukrasa. Odluke tadašnje vlasti bile su obvezne za cijelo područje Monarhije, pa tako i za Hrvatsku i Slavoniju. Prva risarska škola pojavljuje se u Zagrebu 1781. godine, 1787. u Rijeci, u Varaždinu 1795., te u Osijeku 1799. godine.²⁰ Car Josip II. Habsburg (1780.–1790.) je pred kraj XVIII. stoljeća uveo organiziranje nedjeljne risačke škole za zidare, klesare, stolare i kolare, a risanje je uvedeno kao nastavni predmet u škole sredinom XIX. stoljeća. Međutim, tada je nastava još bila u službi upotpunjavanja znanja iz drugih zanimanja te se pažnja posvećivala stjecanju kompetencija za bavljenje

¹⁹ Usp. Vera Turković, *nav. dj.*, 2009., str. 11.

²⁰ Isto, 2009., str. 16.

obrtom, a ne osposobljavanju učenika za buduće umjetnike.²¹ Godine 1880. osnovana je *Gradska risačka škola za učitelje* u Zagrebu, a dvije godine kasnije, poznati hrvatski povjesničar umjetnosti, slikar, političar, profesor (niz njegov zanimanja i zvanja je podugačak) Izidor Kršnjavi (1845.–1927.), skupa s arhitektom i restauratorom Hermannom Bolléom (1845.–1926.), osniva *Obrtnu školu* u Zagrebu s teorijskom i praktičnom nastavom, s najpotrebnijim stolarskim, tokarskim, kovačkim i bravarskim odjelom te klesarstvom, dekorativno-slikarskim i keramičkim odjelom,²² a crtanje postaje obveznim nastavnim predmetom. Kršnjavi je svojim zalaganjima i svojim autoritetom uvelike utjecao na prosvjetni aspekt umjetničkog života u Hrvatskoj.²³ Krajem stoljeća počinju se osnivati tečajevi u šegrtskim školama koje su različite od risačkih. Godine 1907. osnovana je *Viša škola za umjetnost i obrt* u Zagrebu, iz koje će se 1921. godine razviti *Akademija likovnih umjetnosti*, u kojoj je crtanje također bilo obvezatan predmet.

Od početka XX. stoljeća na crtanje se počinje gledati kao na temeljnu likovnu disciplinu te se u škole uvode aktivnosti poput slikanja i modeliranja kojima je cilj razvijanje estetskog senzibiliteta i osvještavanje umjetnosti kod učenika. Iz uvodnog dijela dokumenta *Programi i metodska uputstva za rad u srednjim školama* iz 1936. godine, jasno je kako se umjetnosti u tadašnjoj Kraljevini Jugoslaviji počinje davati važnija uloga u obrazovanju. Ovaj školski dokument ističe da se uz intelektualno i moralno obrazovanje pažnja mora posvetiti i estetskom obrazovanju jer se pomoću njega razvijaju sposobnosti koje mladima koriste u svakodnevnom životu te je »[...] izvor najčišćih radosti u njemu, omogućuje osjećanje najplemenitijih pregnuća i ideala«,²⁴ a kao cilj nastave umjetnosti, navodi kako bi umjetnost trebala uvesti učenike u umjetnički život te ih osposobiti za promatranje i shvaćanje umjetnosti.²⁵ Učenici, prema programu za predmet *Umetnost*, prolaze kroz pregled povijesno-umjetničkih stilova, s ciljem da učenici usvoje osnovna znanja o najvažnijim umjetničkim djelima, razviju sposobnost promatranja i oplemene svoj duh. Nadalje, naglašava se važnost susreta učenika s primjerima i neposrednim promatranjem umjetničkih djela.²⁶

²¹ Usp. Isto, str. 17.

²² Usp. Vladimir Maleković, *Historicizam u Hrvatskoj: ideološki, narodno-gospodarstveni i kulturološki aspekti pojave neostilova u Hrvatskoj* u: Vladimir Maleković (ur.) *Historicizam u Hrvatskoj: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 17.2.-28.5.2000.* Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000., str. 54.

²³ Više se o liku i djelu Izidora Kršnjavija može pročitati u navedenom katalogu izložbe

²⁴ Usp. Ministarstvo prosvete, *Programi i metodska uputstva za rad u srednjim školama.* Beograd: Izdanje i štampa državne štamparije Kraljevine Jugoslavije, 1936., str. 5. Dokument je pohranjen u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu.

²⁵ Usp. Isto, str. 5–6.

²⁶ Usp. Isto, str. 349.

Nastavni programi nakon 1945. godine obilježeni su situacijom nakon Drugog svjetskog rata (1939.–1945.) te su na mnogim mjestima ideološki obojeni što je ponajprije utjecalo na sadržaje nastavnih predmeta i naglasak na određenim temama. S obzirom da je u to vrijeme srednja škola trajala osam razreda, dijelila se na više i niže razrede, što je trajalo do pedesetih godina XX. stoljeća, kada se osnovna i srednja škola razdvajaju. Prema *Nastavnom planu i programu za gimnazije i klasične gimnazije* iz 1945. godine, predmet *Crtanje* se tada učio od prvog razreda, ali se od petog razreda učenike upoznaje s poviješću umjetnosti u sklopu istog predmeta, tako da učenici uče usporedno i teoriju i praksu.²⁷ Već sljedeći *Nastavni plan i programu za gimnazije* iz 1948. godine donosi promjene. Srednja škola se tada dijelila na nižu, koja je obuhvaćala prva tri razreda, te na višu gimnaziju, koja je obuhvaćala razrede od četvrtog do osmog. Po ovom se programu nastava povijest umjetnosti poučava od četvrtog razreda u sklopu predmeta *Crtanje*, odnosno, učenici su se upoznavali sa značajkama umjetničkih stilova do šestog razreda, a u sedmom i osmom razredu taj predmet više nemaju.²⁸

Takvi trendovi u Hrvatskoj prate svjetske promjene na području obrazovanja nakon 1945. godine. Osnivanjem Ujedinjenih naroda, te njegovog ogranka za kulturu UNESCO-a, postavljena je nova politika međunarodnog razumijevanja i ravnopravnosti.²⁹ Godine 1958. donesena je *Deklaracija o likovnom odgoju i obrazovanju* nakon koje se *Likovni odgoj* uvodi kao predmet i integralni dio odgoja i obrazovanja u svim osnovnim školama u Hrvatskoj. Osnovnim zadatkom nastave likovnog odgoja postavlja se razvijanje stvaralačkih sposobnosti, izgrađivanje harmoničnog odnosa i komunikativnosti djece prema likovnoj umjetnosti i kulturnoj baštini, kao i razvijanje osjetilnog doživljavanja svijeta.³⁰ U to je vrijeme nastao progresivan val u kojem se umjetnosti u školama dao veliki značaj, a naglasak se stavljao na individualan izraz, bez pukih vježbi crtanja, na estetski doživljaj, zadovoljstvo, igru, pozitivan utjecaj umjetnosti, kreativnost i učeničko samoizražavanje.

Velike promjene hrvatskog školskog sustava uslijedile su nakon školske reforme 1974. godine, koju je proveo tadašnji republički Komitet za kulturu i obrazovanje Stipe Šuvara, a kojom su ukinute gimnazije te su predmeti u tehničkim školama, školama učenika u privredi i

²⁷ Usp. Ministarstvo prosvjete Federalne Hrvatske, *Nastavni plan i program za gimnazije i klasične gimnazije*. Zagreb: izdanje nakladnog zavoda Hrvatske, 1945. Dokument je pohranjen u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu.

²⁸ Usp. Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, *Nastavni plan i program za gimnazije*. Zagreb, 1948. Dokument je pohranjen u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu.

²⁹ Usp. Vera Turković, *nav. dj.*, 2009., str. 17.

³⁰ Usp. Nada Grgurić i Marijan Jakubin, *nav. dj.*, 1996., str. 20.

umjetničkim školama izjednačeni.³¹ *Osnove nastavnog plana i programa za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj* (1974.) dokument je koji opširno opisuje novi sustav srednjoškolskog obrazovanja te navodi osnove nastavnog plana i programa s temeljnim obrazovnim vrijednostima. U sklopu osnovnih i zajedničkih školskih predmeta nalazi se i područje *Umetnosti*, koje obuhvaća likovnu umjetnost i glazbu, a planom i programom mu je predviđeno 70 školskih sati godišnje, odnosno 35 sati za likovnu umjetnost i 35 za glazbu.³² U opisu područja *Umetnosti* ovaj program navodi da je cilj »razviti emotivnost, prijemljivost, osjetljivost i sposobnost reagiranja na vizualno i akustično«. ³³ Program za likovnu umjetnost osmišljen je u tri dijela, pri čemu se u prvom dijelu kod učenika razvijala osjetljivost za likovno i vizualno (»pristup likovnom djelu«), kao uvod za likovnu problematiku prošlosti i sadašnjosti koja se uči u drugom dijelu programa pod naslovom »povijesni pregled«, a treći je dio posvećen posebnom pristupu suvremenoj umjetnosti (»moderna umjetnost«).³⁴

Obrazovni su sadržaji s godinama i nakon raznih reformi postajali sve opširniji gubeći učinkovitost, a pri tom su sve više opterećivali funkcionalnost obrazovnog sustava. To nas dovodi do 1995. godine i još jedne reforme školskog sustava kojom je satnica *Likovne kulture* u petom i šestom razredu osnovne škole smanjena s dva sata tjedno na jedan sat zbog uvođenja obveznog religioznog odgoja u škole te s ciljem rasterećenja nastavnog plana i programa.³⁵ Od tada se pokušava osmisliti valjan sustav integriranih nastavnih programa u kojima bi sadržaji srodnih predmeta bili povezani i prožimani, a učenicima omogućeno interdisciplinarno učenje.

2. Uloga likovnog odgoja i obrazovanja

Škola je institucija s najodgovornijom ulogom u razvoju i formiranju čovjeka kao pojedinca i ličnosti s ciljem razvijanja njegovih duševnih i tjelesnih sposobnosti. Ona bi trebala omogućiti svakom mladom čovjeku priliku za samoostvarenjem, pomoći ostvariti njegove potencijale, razvijati njegove vještine i sposobnosti, pripremiti ga za uspješno izvršavanje stečenih kompetencija, ili drugim riječima, uvesti u svijet rada. Danas su

³¹ Usp. Naima Balić, *Umjetničko obrazovanje u: Napredak: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško-književni zbor, 1997., str. 346.

³² Usp. Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja Socijalističke Republike Hrvatske, *Osnove nastavnog plana i programa za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj*. Zagreb: Školska knjiga, 1974., str. 18. Dokument je pohranjen u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu.

³³ Usp. Isto, str. 61.

³⁴ Usp. Isto, str. 61–63.

³⁵ Usp. Vera Turković, *nav. dj.*, 2009., str. 18.

stručnjaci, koji se bave različitim strukama usko povezanim s obrazovanjem, došli do više-manje istih zaključaka. Likovni odgoj i umjetnost predstavljaju važnu i neophodnu komponentu obrazovanja mladih, ali unatoč brojnim rezultatima istraživanja i dokazima tim tvrdnjama, školski sustavi ostaju okorjeli prema promjenama.

Smjernice za umjetnički odgoj, nastale kao završni dokument *Prve svjetske konferencije o umjetničkom obrazovanju* održane u Lisabonu 2006. godine, postale su nit vodilja pri suvremenom oblikovanju obrazovnih sustava, a nastoje prenijeti viziju o važnosti umjetničkog odgoja u izgradnji kreativnog i kulturno svjesnog društva 21. stoljeća. *Smjernice* navode korake i strategije potrebne za uvođenje i promicanje umjetničkog odgoja u obrazovanju općenito. Svakom djetetu i odrasloj osobi zajamčeno je pravo na obrazovanje međunarodnim deklaracijama i konvencijama, iz kojeg proizlazi i važnost umjetničkog odgoja. Kultura i umjetnost bitne su sastavnice općeg odgoja i obrazovanja koje pridonose punom razvoju pojedinca pa je stoga umjetnički odgoj općeljudsko pravo.³⁶

2.1. Razvoj likovnog mišljenja i izražavanja

Djetetu je likovno izražavanje urođeno, a kreće spontano, kao i razvoj verbalnog izražavanja, od neposrednog doživljaja okoline, s vremenom se temeljeći na iskustvima te postajući sve složenije. Ta je sposobnost osnova razvitka vizualnog i likovnog mišljenja. Djeca preko doživljaja okoline i stvarnosti dobivaju mnoštvo različitih poticaja i spoznaja koje su povezane s društvenim nasljeđem, a takav vizualni doživljaj prelazi u likovni, odnosno u likovno izražavanje.³⁷ Bitno je razlikovati vizualno od likovnog mišljenja, jer jedno proizlazi iz drugog i predstavljaju dvije razine razvitka. Vizualno je mišljenje nesvjesno, neposredno, spontano, dok je likovno elaborirano, iskustveno i osviješteno. Tako se u djeteta postupno iz vizualne svijesti razvija likovna, koja se izražava putem likovnog jezika, crtežom, slikom ili skulpturom, u obliku likovnih pojmova. Usvajanje tih pojmova istovjetno je usvajanju verbalnih pojmova stoga je važno učenicima omogućiti pravilan razvoj tih sposobnosti. Također, nužno je napraviti distinkciju između likovnog jezika i likovnog stvaralaštva. Djecu ne treba prvo učiti likovnom jeziku, a potom stvaralaštvu, nego je

³⁶ Usp. UNESCO, *Smjernice za umjetnički odgoj: Oblikovanje stvaralačkih mogućnosti za 21. stoljeće* [dalje *Smjernice za umjetnički odgoj*, 2006.]. Lisabon: 6.–9. ožujak 2006., str. 3–4. (http://www.hcdo.hr/wp-content/uploads/2009/09/Smjernice_UNESCO_o_umjetnickom_odgoju_06.pdf, posjećena 4. svibnja 2013.). Više o ljudskim i pravam djece može se pročitati u *Općoj deklaraciji o ljudskim pravima* te *Konvenciji o pravima djeteta*.

³⁷ Usp. Nada Grguric i Marijan Jakubin, *nav. dj.*, 1996., str. 22.

potrebno omogućiti spontani razvoj dječjeg izraza jer je i samo stvaralaštvo spontan čin koji uključuje osobnost i individualnost svakog pojedinog djeteta, odnosno kreativnost.³⁸

Od početka XX. stoljeća stručnjaci ukazuju na postojanje nekoliko faza razvitka kroz koje prolazi dijete u svojem psiho-fizičkom rastu i sazrijevanju te se takvo stupnjevanje razvoja sve više stavlja u središte znanstvenog pristupa obrazovanju. Do sedamdesetih godina razvoj dječjeg crteža objašnjavao se urođenim psihobiološkim razvojem.³⁹ Istraživanja su primarno bila fokusirana na razvoj dječjeg crteža jer su pretpostavljala da je crtani odgovor odraz prirodnih karakteristika razvoja koje vode do univerzalnih modela razvoja. Tijekom odrastanja, čovjek prolazi faze sazrijevanja koje ovise o kronološkoj dobi, a svaku od tih faza karakteriziraju tipični fenomeni i promjene. Razdoblja djetinjstva i adolescencije složene su faze razvoja i sazrijevanja te obuhvaćaju brojne psihološke, duhovne i fizičke promjene koje su najizrazitije i kardinalne s obrazovnog i odgojnog motrišta.⁴⁰ Razvoj djetetovog likovnog izražavanja ima nekoliko različitih periodizacija koje se razlikuju po određivanju dobnih granica, ali svi su zaključci teoretičara sukladni i slični. Primjerice, Read razlikuje tri stupnja u razvoju likovnog izražavanja. Prvi stupanj traje do sedme godine, a dijete se slobodno izražava, upoznaje okolinu te izražava svoje doživljaje. Drugi stupanj traje do četrnaeste godine, a do tada dijete stječe složenije likovne spoznaje. Treći stupanj traje do dvadesete godine, a obilježen je postupnim shvaćanjem likovnih vrijednosti, likovnih sustava i pravaca u umjetnosti te svjesno primjenjivanje likovnog jezika.⁴¹ Iz perspektive ovih ranih razvojnih modela, djeca napreduju iz jedne faze u drugu na predvidljiv i linearan način. Neka se djeca kroz njih kreću brže od vršnjaka, ali sva idu istom putanjom, a nastavnici i kurikulum bi trebali pomoći učenicima u tom napretku omogućujući djeci slobodno kretanje kroz faze.

Kerry Freedman (2003.) spominje i druge modele razvoja koji polaze od psiho-bioloških pretpostavki. Za razliku od modela koji pretpostavljaju da djeca urođeno obavljaju određene postupke u određenoj kronološkoj dobi, ovaj model, *expert-novice*, pretpostavlja učenje kao niz sve kompleksnijih razina znanja u nekom području. Prema njemu učenici napreduju od stadija početnika do stadija stručnjaka šireći bazu formalnog znanja. Ti se koncepti počinju intenzivnije razvijati od šezdesetih godina XX. stoljeća kao dio kognitivne revolucije, a istraživanja ovog koncepta su pokazala da godine nisu jedini i najvažniji faktor u

³⁸ Usp. Antonija Balić Šimrak, Iva Šverko, Marijana Županić Benić, *nav. dj.*, 2011., str. 56.

³⁹ Usp. Kerry Freedman, *Teaching visual culture: curriculum, aesthetics and the social life of art*. New York: Teachers College, Columbia University, 2003., str. 70.

⁴⁰ Usp. Ljubomir Radovančević, *Neki psihološki i socio-etički aspekti likovnog odgoja* u: Radovan Ivančević i Vera Turković (ur.), *nav. dj.*, 2001. 262

⁴¹ Nada Grgurić i Marijan Jakubin, *nav. dj.*, 1996., str. 30.

razvoju, nego se u obzir treba uzeti i struktura nekog područja.⁴² Oba su ova pristupa pomogla pri planiranju umjetničkog obrazovanja uzimajući u obzir prirodni razvoj djece po kronološkoj dobi te načine formiranja i oblikovanja formalnog znanja.

Sedamdesetih su godina XX. stoljeća razvijene koncepcije koje uključuju utjecaj društvene okoline na dječji razvoj. Brent Wilson i Marjorie Wilson razvili su Piagetove tvrdnje da u crtanju postoji odraz društvenog učenja te ukazali na to da djeca uče crtati iz različitih kulturnih izvora, od masovnih medija i od mnogih drugih odraslih oblika prikazivanja. Sociološka perspektiva uzima u obzir psiho-biološke utjecaje koji su očitiji prije nego što dijete uđe u obrazovni sustav kad se povećava društvena interakcija i utjecaji.

Istraživači koji su proučavali društvene implikacije umjetničkog obrazovanja tvrde da je crtanje povezano sa širokim spektrom kulturoloških utjecaja. Ukazali su na to da dječji crtež nije univerzalan, nego da varira kroz povijest i kulture, što znači da je uvjetovan mjestom i vremenom.⁴³ Danas je pogotovo velik utjecaj vizualne kulture koji se širi na područje odgoja i obrazovanja te učenike treba naučiti kako interpretirati i kritički vrednovati veliku količinu vizualnih informacija s kojima se svakodnevno susreću.

2.2. Umjetnost i kognicija

Odvajanje znanja od osjećaja stavilo je važnost emocija u podređen položaj naspram kognicije. Znanstvena retorika koja je formirala obrazovni diskurs malo je pažnje pridavala ulozi umjetnosti u učenju i obrazovanju. Oko šezdesetih godina XX. stoljeća počinje kognitivna revolucija u psihologiji i drugim srodnim znanostima te se počinje teoretizirati o unutarnjim procesima koji su se ignorirali zbog dotadašnje usmjerenosti psihologije na biheviorizam.⁴⁴ Tada se u središte istraživanja postavljaju se sociokulturni aspekti kognicije i sve se više pažnje počinje posvećivati odnosu umjetnosti i kognicije.

Pri susretu s vizualnim porukama nastaju različiti procesi na psiho-biološkoj osnovi, ali je kognitivni proces, to jest spoznaja o onome što gledamo, kombinacija psiho-bioloških i sociokulturnih čimbenika te se putem prijašnjeg znanja povezujemo s okolinom na individualne i raznolike načine, pri čemu poseban utjecaj ima obrazovanje i druga sociokulturna iskustva. Tako se, naposljetku, formiraju naši osobni i kulturni pristupi

⁴² Usp. Kerry Freedman, *nav. dj.*, 2003., str. 72.

⁴³ Usp. Isto, str. 75–76.

⁴⁴ Usp. Isto, str. 63.

svijetu.⁴⁵ Primjerice, boje vidimo putem konstrukcije oka i njegove veze s mozgom. No, kako reagiramo na boju ovisi o društvenim uvjetima, koji su rezultat osobne i kulturološke reakcije bazirane na odnosu između oblika, osjećaja i znanja. Nošenje crnine na pogrebu uobičajeno je u zapadnim kulturama, a bijela boja odjeće se smatra neprikladnom, dok bi u nekim azijskim državama bilo obratno.

Odnos između oblika, osjećaja i znanja bitan je dio kognitivnog procesa koji utječe na naša očekivanja, a očekivanje je emocionalno stanje povezano sa znanjem, kada pretpostavljamo značenje viđenog na temelju prethodnih iskustava. Djeca su otvorenija prihvaćanju ambivalentnih značenja vizualne kulture jer imaju emocionalne i kognitivne reakcije povezane sa svojim interesima, dok je kod odraslih taj proces puno složeniji jer uključuje širok raspon očekivanja zbog šireg raspona prethodno usvojenih znanja i spoznaja.⁴⁶ U školama se emocije nastoje ostaviti izvan vrata učionice, gdje prevladava logika, te se zanemaruje činjenica da stvaranje kognitivnih veza uključuje i emocije, a što se više takvih veza ostvari, to se više uči. Naime, gledanje umjetničkog djela, kao i druge složene ljudske radnje, uključuje istovremenu aktivaciju mnogih područja mozga. To je središnji koncept novih ideja u neurokogniciji koji se zove *paralelno distribuiranje procesuiranja*. Ta teorija pretpostavlja da se moždani impulsi prenose paralelno u mnoge dijelove mozga, za razliku od dotadašnje pretpostavke kako informacije putuju od neurona do neurona.⁴⁷ Na temelju toga kognitivni psiholog Robert Solso tvrdi da možemo razumjeti umjetnost zato što već posjedujemo informacije o različitim vizualnim karakteristikama i značenjima.⁴⁸ Stoga bi interdisciplinarno učenje kroz niz školskih predmeta omogućilo pristup širem rasponu znanja, a kognitivni se istraživači zalažu za upravo takav pristup učenju koji će omogućiti stvaranje poveznica s prethodnim znanjem pri izgradnji novog.

Društvo XXI. stoljeća suočeno je s nizom izazova, emocionalnim i društvenim problemima. Sve je veći raskorak između intelektualnih i emocionalnih spoznajnih procesa jer se u obrazovanju veći naglasak pridaje razvoju intelektualnih sposobnosti, a manji razvoju emocionalnih. Neki znanstvenici smatraju se da je upravo to jedan od većih uzroka moralnog propadanja društva. Svaka odluka, ideja ili akcija praćena je emocionalnom spoznajom, što znači da zdravo moralno ponašanje zahtijeva emocionalno sudjelovanje. Stoga bi umjetnički

⁴⁵ Usp. Isto, str. 65.

⁴⁶ Usp. Isto, str. 66.

⁴⁷ Usp. Isto, str. 67.

⁴⁸ Više o umjetnosti, kontekstu i kogniciji može se pročitati u zanimljivom tekstu Roberta Solsa *Cognition and the Visual Arts* (1997.). Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.arts.rpi.edu/~ruiz/AdvancedDigitalImaging/ReadingsADI/Solso%20Context%20Cognition%20Art.pdf>.

odgoj uravnotežio intelektualni i emocionalni razvoj. Moderno tržište zahtijeva fleksibilnu, kreativnu, inovativnu radnu snagu pa se obrazovni sustavi trebaju prilagoditi takvim uvjetima, a vlastiti ljudski potencijali i kulturni kapital danas su od temeljne važnosti za razvoj pojedine države.⁴⁹

3. Novo vrednovanje predmeta *Likovna umjetnost u svijetu i Hrvatskoj*

XXI. stoljeće se po mnogočemu ističe kao stoljeće najbržih i najutjecajnijih promjena na svim područjima ljudskog života, pa tako i na umjetnost. Umjetnost ima potencijal bivanja instrumentom, na formalne ili neformalne načine, usvajanja znanja ili metoda učenja u različitim disciplinama. To ne znači da se predmet *Likovna umjetnost* pokušava nametnuti kao glavni predmet koji bi se trebao učiti u školama (premda neki pedagozi likovne umjetnosti to radikalno zastupaju), ali ne treba imati sporednu ulogu koja mu se olako pridaje u nastavnim kurikulumima. Danas se najčešće spominju dva pristupa u umjetničkom obrazovanju koja su međusobno kompatibilna – obrazovanje za umjetnost i obrazovanje putem umjetnosti. Prvi pristup podrazumijeva oblikovanje sposobnosti umjetničkog izražavanja, a u njemu se naglašava vrijednost kulturnih perspektiva, multikulturalnih i interkulturalnih, kroz procese učenja. Ovim se pristupom nastoji produbiti razumijevanje važnosti kulturne raznolikosti, oblikovati osjetljivost i neka vrsta umjetničkog senzibiliteta te razviti poštivanje estetskih vrijednosti i sposobnosti umjetničkog izražavanja. Drugim se pristupom ukazuje na to kako možemo koristiti umjetničke izraze i kulturne resurse, kako suvremene tako tradicionalne, kao alate pri učenju. Obrazovanje putem umjetnosti podrazumijeva proces formiranja cjelovite ličnosti, a umjetnički senzibilitet se prenosi na druga područja te se pomoću njega obogaćuje znanje, jača osobno mišljenje, stječu moralni kriteriji, imaginacija i kreativne sposobnosti.⁵⁰ Ova dva pristupa promovira UNESCO, kao vodeća organizacija u preuzimanju inicijative za razvoj obrazovanja i kulture.

Danas su još uvijek aktualna pitanja o ulozi predmeta *Likovne umjetnosti* i učenja njegovih sadržaja. Postavljaju se pitanja poput uči li se povijest umjetnosti u školama samo radi estetike i poznavanja velikih umjetničkih djela, ili je to predmet koji služi boljem učenju drugih školskih predmeta; poučava li se umjetnost radi nje same ili zbog vještina, znanja i vrednota koje iz nje mogu proisteći; poučava li se umjetnost zbog svih učenika ili zbog malog broja darovitih? Tim su se pitanjima bavili stručnjaci na spomenutoj *Prvoj svjetskoj*

⁴⁹ Usp. *Smjernice za umjetnički odgoj*, 2006., str. 5.

⁵⁰ Usp. Vera Turković, *nav. dj.*, 2009., str. 14.

konferenciji o umjetničkom odgoju u Lisabonu (6.–9. ožujka 2006.). Konferencija je bila kulminacija međunarodne suradnje započete 2000. godine, kada je UNESCO pokrenuo program koji se bavi umjetničkim obrazovanjem i kreativnošću. Kao najvažniji plod ove konferencije, proizašao je dokument *Smjernice za umjetnički odgoj*, koji pokušava istražiti ulogu umjetničkog odgoja suočenog s potrebama umjetničkog stvaralaštva i kulturne svijesti XXI. stoljeća te ponuditi preporuke i smjernice svim državama članicama UN-a. U njemu se naglašavaju prava svakog djeteta i odrasle osobe na obrazovanje zajamčeno međunarodnim konvencijama i deklaracijama. Također, ovaj dokument ukazuje kako umjetnost pomaže pri razvitku individualnih sposobnosti jer se putem umjetnosti razvija kreativnost, smisao za stvaralaštvo, imaginacija, emocionalna inteligencija, sposobnost kritičkog mišljenja i djelovanja, a umjetnički odgoj objedinjuje tjelesne, intelektualne i stvaralačke sposobnosti te omogućuje plodotvornije odnose između obrazovanja, kulture i umjetnosti. Drugim riječima, u ovom je dokumentu naglašeno kako umjetnost ima značajnu ulogu na širem području obrazovanja te pruža uvid u niz nastavnih područja, što je zapravo pristup obrazovanju putem umjetnosti. *Smjernice* promiču kulturnu raznolikost, smatrajući da je umjetnost prenositelj kulturnog znanja, promiče kulturnu svijest te jača osobne i kolektivne identitete i vrijednosti. Isti dokument preporučuje metode kojima umjetnost razvija učeničke sposobnosti: proučavanje umjetničkih djela, izravan susret s umjetničkim djelima te sudjelovanje u umjetničkom stvaralaštvu.⁵¹ Tijekom konferencije oformljen je Svjetski savez za umjetničko obrazovanje (*World Alliance for Arts Education*),⁵² koji objedinjuje međunarodne udruge za dramsko (IDEA, International Drama/Theatre and Education Association), plesno (WDA, World Dance Alliance), likovno (InSEA, Međunarodno društvo za obrazovanje putem umjetnosti) i glazbeno (ISME, International Society for Music Education) obrazovanje. U savez su uključeni vodeći stručnjaci iz navedenih područja, a cilj je promovirati inovativne aktivnosti na području umjetničkog obrazovanja, izdavati publikacije, propitivati odgojne, socioekonomske i kulturne utjecaje umjetnosti te promišljanje jedinstvene uloge i statusa umjetničkog obrazovanja.

Godine 2010. održana je *Druga svjetska konferencija o umjetničkom obrazovanju* u Seoulu, čiji je središnji cilj bio preispitati i ohrabriti daljnje implementiranje *Smjernica za umjetnički odgoj*. Dokument nastao kao rezultat ove konferencije, *Akcijski plan za umjetničko*

⁵¹ Usp. *Smjernice za umjetnički odgoj*, 2006., str. 8.

⁵² Usp. World Alliance for Arts Education, <http://m2.edcp.educ.ubc.ca/waae/>, 28. svibnja 2013.

obrazovanje (engleski: *Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education*),⁵³ trebao je dalje poslužiti kao konkretan plan koji integrira pretpostavke *Smjernica* u tri široka cilja koji nude praktične strategije kako bi se ti ciljevi i ostvarili. Prvi je cilj osigurati umjetničkom obrazovanju temeljno i održivo mjesto u visokokvalitetnoj obnovi obrazovanja. Pritom se ponovno istakla uloga umjetnosti u uravnoteženom i sveobuhvatnom razvoju učenika i navode strategije kako transformirati obrazovne sustave i osigurati učenicima učenje putem umjetnosti. Drugim se ciljem nastoji osigurati visoka kvaliteta aktivnosti i programa umjetničkog obrazovanja, pri čemu je potrebno razviti visoke standarde za umjetničko obrazovanje koji odgovaraju lokalnim potrebama, infrastrukturi i kulturnom kontekstu. Zadnji se cilj odnosi na dobrobit cjelokupnog društva, kako bi se kroz umjetnost razvili inovativni i kreativni kapaciteti društva te se ostvarila društvena odgovornost, kohezija, kulturna raznolikost i interkulturalni dijalog.⁵⁴ *Akcijski plan* je također poziv upućen zemljama članicama UN-a na uvažavanje predloženih strategija pri realizaciji potencijala umjetnosti u obrazovanju, a sve kako bi se obnovili obrazovni sustavi, postigli ključni društveni i kulturni ciljevi i kako bi u konačnici djeca, mladež i odrasli (usmjereni na cjeloživotno obrazovanje) profitirali.

Godine 1995. Vijeće Europe pokreće projekt *Culture, Creativity and the Young*⁵⁵ koji je istraživao europske školske sustave i umjetnost u učionici. Uzevši u obzir brze i značajne globalne promjene, ovim se projektom željelo pronaći načine kako omogućiti mladim ljudima razvoj kreativnosti i omogućiti im konstruktivno djelovanje u takvom svijetu, a istovremeno osvijestiti kulturnu raznolikost te njegovati kulturni identitet i koheziju. Godine 2005. Vijeće Europe lansiralo je *Framework Convention on the value of cultural heritage for society*,⁵⁶ kojim se naglasila vrijednost, potencijal i potreba očuvanja kulturnog nasljeđa.

Unutar Europske unije također se radi na promicanju kulture u obrazovanju. Godine 2006. održana je međunarodna konferencija *Promoting Cultural Education in Europe*; 2007. godine Europska komisija pokrenula je *European agenda for culture in a globalising world*,

⁵³ Usp. UNESCO, *Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education*, Seoul: 25.–28. svibanj 2010. [dalje *Seoul Agenda*, 2010.], (http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Seoul_Agenda_EN.pdf , 28. svibnja 2013.)

⁵⁴ Usp. Isto, str. 3–10.

⁵⁵ Usp. Ken Robinson, *Culture, creativity and the young: developing public policy*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1999. (https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/resources/Publications/PN_2_CultureCreativityYoung.pdf, 2. lipnja 2013.)

⁵⁶ Usp. Council of Europe, *Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society* , Faro, 27. listopada 2005. (<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>, 2. lipnja 2013.)

novi plan za kulturu koji pokušava odgovoriti na izazove globalizacije,⁵⁷ godine 2009. je Europski parlament izdao rezoluciju o *Artistic Studies in the European Union* s ključnim preporukama – umjetničko bi obrazovanje trebalo biti obvezatno na svim školskim razinama, pri učenju bi se trebale koristiti najnovije informacijske i komunikacijske tehnologije, a učenje treba uključivati susrete s umjetnicima i kulturnim lokacijama.⁵⁸

Od 2009. godine u Hrvatskoj djeluje *Udruga za promicanje vizualne kulture OPA (Odgoj PAžnje)*,⁵⁹ koju su pokrenule četiri profesorice likovne kulture: Gordana Košćec, Jelena Bračun, Ida Mati Loher i Martina Kosec. Jedan od ciljeva udruge je umrežavanje institucija i pojedinaca koji se bave vizualnim umjetnostima, vizualnim komunikacijama i edukacijom za ta područja, to jest vizualnom kulturom. Udruga želi skrenuti pozornost na važnost vizualne kompetencije u suvremenom društvu. Počevši od zalaganja za povećanjem broja školskih sati likovne kulture, krenula je i dalje istražujući i pitajući se što sve spada u sadržaj likovne kulture, kolika je otvorenost prema suvremenim medijima, tehnologiji i umjetnosti te treba li naglasak biti na rezultatima ili na procesu učenja (razvoju mišljenja). Udruga se svesrdno zalaže za unaprjeđivanje statusa predmeta *Likovna kultura* u osnovnim školama u skladu s važnosti vizualne pismenosti i vizualne komunikacije za društvo. *OPA* je pokrenula i akciju skupljanja potpisa za peticiju kojom se traži povećanje satnice likovne kulture.⁶⁰ Također, pokrenula je i akciju *Hoću više likovnog* u kojoj su mogli sudjelovati svi građani Hrvatske slanjem pisma ministru obrazovanja Republike Hrvatske, dr. sc. Željku Jovanoviću. U prijedlogu pisma udruga traži rješavanje problema niske satnice nastave likovne kulture u novom predmetnom kurikulumu za područje Vizualnih umjetnosti i dizajna. *OPA* je također pokrenula nekoliko projekata koji se baziraju na aktivnom sudjelovanju učenika u umjetničkim aktivnostima. To je, na primjer, godine 2009. bila akcija *POGLE'Dizajn*, u sklopu koje je udruga održala niz radionica u osnovnim školama pod vodstvom hrvatskih dizajnera, likovnih umjetnika i učitelja likovne kulture s ciljem podizanja svijesti o važnosti vizualne kulture te povezivanja institucija i pojedinaca koji se bave područjem vizualnog. Akcija *DA TI NACRTAM* organizirana je 2010. godine u suradnji s Društvom arhitekata Zagreb, Hrvatskom komorom arhitekata i Hrvatskim dizajnerskog društva s naglaskom na arhitekturi. *Hrvatsko društvo likovnih umjetnika (HDLU)* i *OPA* su 2010. godine pokrenuli niz edukacijskih radionica pod nazivom *Učimo kroz umjetnost/učimo*

⁵⁷ Više o kulturnoj politici Europske unije može se pročitati na mrežnoj stranici Europske komisije:

http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/european-agenda_en.htm.

⁵⁸ Usp. European Parliament, *Artistic studies in the European Union*, 2009. (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:117E:0023:0026:EN:PDF>, 3. lipnja 2013.)

⁵⁹ Više informacija može se pronaći na službenoj stranici udruge: <http://www.opa.hr/>.

⁶⁰ Tekst peticije može se pročitati ovdje: <http://www.opa.hr/index.php?aktivnosti/peticija/>.

umjetnost s ciljem upoznavanja učenika s procesima umjetničkog izražavanja, umjetničkim djelima i samim umjetnicima. Godine 2011. udruga je pokrenula i dvije radionice (*Prostor i ja, Umjetnost u kontekstu*) kojima se učenicima želi pobliže definirati prostor i što ga određuje te približiti područje umjetnosti području svakodnevnog života.

U Hrvatskoj je ogranak međunarodnog društva InSEA-e kao udruga pod punim nazivom *Hrvatsko vijeće Međunarodnog društva za obrazovanje putem umjetnosti - InSEA* (skraćeno: *HRV-InSEA*) registrirana 1998. godine. Ciljevi *HRV-InSEA*-e su: okupljanje i povezivanje stručnjaka, teoretičara i praktičara, koji djeluju na području obrazovanja putem umjetnosti na području Republike Hrvatske; poticanje znanstvenog i stručnog razvoja struke; suradnja i razmjena iskustava sa stručnjacima drugih zemalja-članica međunarodne organizacije *InSEA*; promocija, u zemlji i inozemstvu, nastave na području likovnih umjetnosti i likovne kulture u Republici Hrvatskoj; upoznavanje članova Udruge i javnosti s najnovijim istraživanjima na području metodike podučavanja i učenja putem likovnih umjetnosti; poticanje veće zastupljenosti vizualnih umjetnosti i vizualnih komunikacija u programima redovne i izborne nastave u školama Republike Hrvatske.⁶¹

Od 1993. do 2006. godine u Hrvatskoj je djelovala i *Hrvatska udruga nastavnika likovnih umjetnosti* (HUNLU),⁶² koja je okupljala odgajatelje, učitelje i profesore srednjih škola i fakulteta s ciljem poboljšanja teorije i prakse likovnog obrazovanja, približavanja kulturne baštine i likovnog govora djeci i mladeži te povezivanja i upoznavanja nastavnika likovnih umjetnosti s aktualnim istraživanjima i dostignućima u metodici likovnog obrazovanja.⁶³

U svjetskim je razmjerima prepoznata uloga i važnost umjetnosti u obrazovanju te se postupno sve više osvještavaju mnogostruke koristi umjetnosti ne samo pri učenju, nego i za cjelokupni razvoj pojedinca. Također se i u Hrvatskoj u zadnjih nekoliko desetljeća struka sve više aktivira te ističe važnost umjetnosti u obrazovanju, a sav je uloženi trud evidentan u *Nacionalnom okvirnom kurikulumu* u kojem je umjetnost jedno od sedam odgojno obrazovnih područja, ali stanje u praksi još nije dotaknuto promjenama predviđenim novim kurikulumom.

⁶¹ Usp. Hrvatsko vijeće Međunarodnog društva za obrazovanje putem umjetnosti – InSEA (skraćeno HRV-InSEA) (<http://www.hrv-insea.hr/>, 5. lipnja 2013.)

⁶² Predsjednica HUNLU-a, tijekom svih godina djelovanja udruge, bila je Ana Šobat.

⁶³ O Hrvatskoj udruzi nastavnika likovnih umjetnika više se može pročitati na mrežnoj stranici: <http://www.hrv-insea.hr/tekstovi/14%20Hrvatska%20udruga%20nastavnika%20likovnih%20umjetnosti%20-%20HUNLU.pdf>, 5. lipnja 2013.

4. Nastavni predmet *Likovna umjetnost* - plan i program

4.1. Dvogodišnji nastavni plan i program *Likovne umjetnosti* za gimnazije

Nastavni plan i program za likovnu umjetnost u gimnazijama objavljen je unutar *Nastavnog programa za gimnazije* u *Glasniku Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske* 1994. godine.⁶⁴ Prvi dio programa odnosi se na dvogodišnje gimnazijske programe, a drugi na četverogodišnje programe.

Kod dvogodišnjeg se programa u prvom dijelu programa navode zadaće koje se ovim predmetom žele ostvariti, a koje su zajedničke za oba školska razreda. Prema ovom su programu zadaće predmeta *Likovne umjetnosti*: »razvijati učenikove mogućnosti da dožive umjetnička djela i time obogate svoj emotivni život; upoznavati učenike s najvažnijim djelima likovne baštine, svjetske, europske i hrvatske; razvijati potrebe u učenika da na putovanjima u zemlji i inozemstvu upoznaju spomenike, da obilaze muzeje i galerije; održavati likovnu praksu *kulture ruke* u likovnim bilješkama, ideogramima i vizualnim porukama; uzdizati likovnu kulturu kao dio opće kulture (osnovne teorijske spoznaje o kulturi i umjetnosti te kulturno-povijesnom razvoju); spoznaja i doživljaj međuzavisnosti različitih grana umjetnosti; uključivati učenike u pozitivno djelovanje glede likovne kulturne i razine likovnosti u svojoj sredini (gradu, ulici, na radnom mjestu, u kući i stanu); razvijati razumijevanje i djelatan odnos prema zaštiti spomenika i čuvanju okoline; razvijati navike kod učenika da sudjeluju u suvremenim likovnim zbivanjima (posjećuju izložbe, prate likovne publikacije, likovne serije i filmove, upoznaju se s novim arhitektonskim ostvarenjima i aktualnim problemima urbanizma).«⁶⁵

U drugom je dijelu dvogodišnjeg programa popis tematskih cjelina. Tako se u prvom razredu uči o osnovnim likovnim pojmovima iz slikarstva (boja; prostor u plohi; oblikovanje plohe; ikonografija i ikonologija), skulpture (oblikovanje mase i prostora; površina i boja; odnos materijala i oblika), arhitekture (stanovanje), urbanizma (elementi i načela ustroja arhitektonskih skupova; grad, regija, država, europski i svjetski prostori) te crtež (linija). Nelogičnost pronalazim u temi *Skulptura: namjene, materijali i konstrukcije, tipovi građevina (uzdužni, središnji i slobodni tlocrti) odnos mase i prostora (svojstva i odnosi – ritam i*

⁶⁴ Usp. MZOŠ, *Nastavni program za gimnazije*, Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, ožujak 1994. [dalje *Nastavni program*, 1994.], (http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf, 14. lipnja 2013.)

⁶⁵ Isto, str. 90.

simetrija)⁶⁶ te zaključujem da su se dodatne napomene u prvoj zagradi trebale odnositi na temu iz područja arhitekture. Jedna se cjelina bavi odnosom između arhitekture, skulpture i slike (kompozicija cjeline; odnos prema okolišu). U ostalim se cjelinama navode teme koje se bave općenito odnosom pojedinca i okoline (kako gledamo; što vidimo; kako uočavamo). Nekoliko se tema bavi fotografijom s podtemama koje se odnose na svjetlost, prostor u plohi i *odlučni trenutak*. Kao zadnja, dvadeseta cjelina, navodi komunikacija, to jest, *mnogoosjetilno doživljavanje svijeta (dodirno, slušno, vizualno, mirisno, okusno)*. Kako realizirati ovu temu i koji su joj ciljevi, ne piše detaljnije.

U drugom se razredu obrađuju glavni životni sklopovi (selo, grad, samostan, utvrda-dvorac, velegrad) koji su važni za današnji svijet i prošla povijesna razdoblja. U napomeni stoji da to nije minimalna povijest umjetnosti, nego izbor učinjen s obzirom na načelo najšireg prostornog sklopa u nas te da je tome tako zbog ograničenog plana realizacije. Zadaće za prvi razred vrijede i ovdje, ali navode se i posebne zadaće: »osposobiti učenike za vrednovanje povijesnih kompleksa i osvijestiti mogućnost da se aktivnim odnosom prema njima mogu preobraziti u izvorne sklopove suvremenog života; osposobiti učenike za osvješčivanje suvremenosti i pripremiti ih za odabir i stvaranje svom životu primjerene okoline; osvješčivati neke osobitosti seljačke kulture, kao dragocjene baštine svakoga europskog, pa tako i hrvatskog naroda (umjetnost je sastavni dio svakodnevnog života); osposobiti za doživljaj slojevitosti i složenosti seljačke kulture; osvješčivati humano značenje gradskog prostora; osposobiti za doživljaj kontinuiteta prostornih oblik; osvješčivati potrebe djelatnog i stvaralačkog odnosa prema prošlosti; naučiti učenike doživljavati arhitekture, skulpture i slike; osvješčivati funkcioniranja grada u srednjem vijeku, renesansi i baroku; omogućiti doživljaj jedinstvenosti vremenskih i stilskih različitosti pojedinih dijelova; osvješčivati odnos prema gradu kao skrbi za grad kroz sva prošla razdoblja; ukazati na mogućnost da se gradovi obogate novim ulogama; omogućiti doživljaj arhitekture kao sklopa različitog načina života; uočavati veze arhitekture i prirode u renesansnoj ladanjskoj vili i baroknom dvorcu te velegradskom parku; osvješčivati glavne dvojbe modernog čovjeka s obzirom na širi životni sklop i osobna gledišta u odnosu na taj problem; osposobiti za doživljaj supostojanja različitih pravaca u modernoj i postmodernoj umjetnosti; razumijevati napuštanje predmeta određenosti slikarstva i skulpture; osvješčivati osobni odnos prema problemima suvremenosti izražene u likovnim djelima suvremenog okoliša; osvješčivati pojavu otuđenosti čovjeka u stvarima i mogućnost različitih odnosa prema toj pojavi u dizajnu i umjetnosti uopće.«⁶⁷

⁶⁶ Isto, str. 90.

⁶⁷ Isto, str. 90–91.

Ovi se zadaci trebaju razraditi i ostvariti kroz šest tematskih cjelina. Prva se cjelina bavi selom kao najstarijim ustrojem zajedničkog života stalno nastanjenih ljudi. Navode se prijedlozi primjera tipova sela i seoskih kuća u Hrvatskoj i regiji te ukazuje na mogućnost posjeta etnografskim muzejima. Zatim se obrađuje antičko-srednjovjekovni grad s hrvatskim i svjetskim najvažnijim primjerima. Predlaže se analiza po jednog važnog arhitektonskog, slikarskog i kiparskog djela iz ovog razdoblja. Slijedi obrađivanje samostanskog kompleksa kao posebnog oblika ustroja zajedničkog života s prijedlozima primjera hrvatskih i inozemnih samostana te nekih važnih slikarskih i kiparskih umjetničkih djela. Četvrta cjelina obuhvaća srednjovjekovno-renesansno-barokni grad Dubrovnik, odnosno Varaždin, i neke od slikarskih i kiparskih primjera ovog razdoblja. Peta se cjelina odnosi na utvrde, vile i dvorce te opis i funkcioniranje takvih prostora. Posljednji se obrađuje velegrad Zagreb, promjene koje su ga zadesile tijekom vremena, odnos modernog i tradicionalnog, pluralizam stilova te mjesto i značenje slike, skulpture, javne arhitekture i hortikulture u velegradu.

Na kraju nastavnog programa za dvogodišnje učenje likovne umjetnosti stoje didaktičke upute. Upute su gotovo jednake uputama koje se odnose na četverogodišnji gimnazijski program. Dakle, nisu nimalo prilagođene ovakvom reduciranom i prilagođenom dvogodišnjem programu. U prvoj rečenici piše: »Osnovna metoda nastave likovne umjetnosti u gimnaziji temelji se na trajnom kontaktu s likovnim djelom kako bi se mladima omogućio doživljaj umjetničkog djela.«⁶⁸ Dalje se vrlo općenito, moglo bi se reći i pretenciozno, opisuje kakva bi trebala biti nastava likovne umjetnosti i koja je uloga nastavnika: »...koji mrtvu partituru likovnog djela mora kreativno oživjeti govornom interpretacijom utemeljenoj na suvremenoj metodi raščlambe.«⁶⁹ Naglašava se nužnost i važnost stalnog kontakta učenika s umjetničkim djelima, jer se samo na taj način mogu spoznati dublji sadržaji i smisao umjetnosti općenito. U uputama stoji da se nikada ne bi trebalo predavati ili ispitivati učenike bez likovnih primjera pri čemu se učenicima treba osigurati upoznatost s »obveznim minimumom« antologijskih umjetničkih djela. No, pitanje je tko određuje obvezni minimum i koja antologijska djela obuhvaća jer i sami nastavnici imaju mogućnost prihvaćanja preporučenih likovnih primjera ili odabira primjera prema vlastitim procjenama. Dalje se u uputama navodi kako je predviđena povezanost predmeta *Likovne umjetnosti* sa svim drugim školskim predmetima, to jest, nastavnik bi trebao konstantno uspoređivati metode, pojave i spoznaje drugih nastavnih predmeta. Nadalje, gradivo je u prvom razredu raspoređeno u 20 tematskih jedinica u skladu s 20 raspoloživih nastavnih sati. Nastavnici imaju široku

⁶⁸ Isto, str. 91.

⁶⁹ Isto.

autonomiju u odabiru redoslijeda obrade jedinica, dok god ostvaruju cijeli propisani program i dok proizvoljni poredak ima logičan slijed. Izbor likovnih primjera također je ostavljen na izbor i procjenu nastavnika. Preostalih 15 školskih sati predviđeno je za ponavljanje i provjeru znanja. Usmeno se ispitivanje obvezno mora provoditi uz upotrebu vizualnih primjera, a pismeni se dio treba provoditi u dva oblika. Jedan se oblik temelji na učenikovoj analizi i interpretaciji zadanog likovnog djela najmanje dva puta godišnje, a drugim se provjerava likovno snalaženje pred vizualnim pojavama (analiza tlocrta, kompozicije, tonske ljestvice, interakcije boja, sagledavanje skulpture i sl.) najmanje četiri puta godišnje. Za gradivo koje se obrađuje u drugom razredu i koje je raspoređeno u šest tematskih jedinica nema posebnih naznaka. Premda ima detaljnije razrađene zadaće, kombinirane s općim zadaćama nastave likovne umjetnosti, i u drugom razredu je od sveukupne satnice predviđeno 20 za obrađivanje novog gradiva i 15 za ponavljanje i utvrđivanje znanja.

4.2. Četverogodišnji plan i program *Likovne umjetnosti za gimnazije*

Četverogodišnji program počinje s istim zadaćama kao i dvogodišnji. Jedina je razlika u tome što u njegovom tekstu nedostaje zadaća »uzdizati likovnu kulturu kao dio opće kulture (osnovne teorijske spoznaje o kulturi i umjetnosti te kulturno-povijesnom razvoju)«, a koja bi ovdje bila upravo svrhovita s obzirom da su gimnazije općeobrazovne srednje škole. U prvom se razredu svih 20 tematskih jedinica podudara s programom za prvi razred dvogodišnjeg učenja likovne umjetnosti, to jest obrađuju se osnovni likovni pojmovi. Program drugog razreda obuhvaća tematski krug pod nazivom *Prostor-vrijeme; kronologija kulturnih razdoblja Mediterana do X. stoljeća (Egipat, Mezopotamija, Antika-Grčka i Rim, kasnoantička i ranobizantska, predromanička i srednjobizantska umjetnost te arapske umjetnosti)*. Zadaćama četverogodišnjeg programa, pridodano je nekoliko novih: »upoznati učenike s povijesnim ulogama i preobrazbama likovne umjetnosti; upoznati učenike s međudjelovanjima likovne umjetnosti, drugih umjetničkih, znanstvenih i društvenih pojava; razvijati djelatno promatranje i mogućnost prepoznavanja i interpretiranja stilskih osobitosti djela.«⁷⁰

Teme su kronološki poredane i prate razvoj temeljnih karakteristika stilskih razdoblja iz ovog tematskog kruga. Počinje se s pretpovijesnim razdobljem, počecima umjetničkog izražavanja u slikarstvu, skulpturi i arhitekturi, preko antike do predromanike. Starohrvatskoj

⁷⁰ Isto, str. 93.

umjetnosti posvećeno je nekoliko jedinica u kojima se obrađuje arhitekturu, skulpturu, pismo i slikarstvo. Na kraju godine predviđene su dvije teme koje se bave srednjobizantskom i islamskom umjetnosti, no može se zaključiti da se u srednjim školama ovim temama pridaje manje pažnje zbog naglaska na umjetnost zapadnoeuropskog kulturnog kruga. U konačnici se rijetko kad stignu obraditi, što je često slučaj s nastavnim jedinicama na kraju školske godine. Isti je slučaj s posljednjom temom koja ukazuje na *postojanje* primitivnih kultura, velikih kultura Dalekog Istoka (Indija, Kina), kulture pretkolumbovske Amerike i seljačke kulture na europskom tlu. Premda nastavnik ima pravo i autonomiju izbora primjera i redoslijeda tema koje će obrađivati s učenicima, može dati sve od sebe da se sve ove teme kvalitetno obrade, ali predviđeno vrijeme od 20 nastavnih sati za obrađivanje novog gradiva znatno mu sužava mogućnosti.

U trećem se razredu obrađuje tematski krug *Prostor-vrijeme; kronologija kulturnih razdoblja Europe XII.-XIX. Stoljeća (romanika, gotika, renesansa, manirizam, barok, XIX. stoljeće)*. Zadaće su iste kao za prvi i drugi razred. Obraduje se slikarstvo, skulptura i arhitektura umjetničkih razdoblja navedenih u naslovu ovog tematskog kruga, koja karakteriziraju velika antologijska djela, velike promjene u društvenom i kulturnom životu, znanstvena otkrića te razvoj političke i filozofske misli. Kako bi lakše razumjeli ovo gradivo, učenici moraju crpiti znanje iz drugih školskih predmeta, a isto tako primjenjivati naučeno iz ovog predmeta pri učenju sadržaja drugih školskih predmeta.

Program četvrtog razreda obuhvaća *Umjetnost našeg doba; svijet u kojem živimo (umjetnost XX. stoljeća; suvremene pojave i kretanja, naše sudjelovanje u likovnoj zbilji)*. Nema posebnih dodataka već navedenim zadaćama predmeta. Četvrti razred ima 19 tematskih jedinica i tri školska sata manje, a gradivo je složeno i interdisciplinarno. Obraduje se mnoštvo (revolucija stilova) stilova u slikarstvu, skulptura i arhitektura. Učenici moraju nadovezati prethodno znanje iz trećeg razreda (ne samo iz predmeta Likovne umjetnosti) jer se devetnaestostoljetna otkrića počinju široko primjenjivati, a XX. stoljeće nosi niz novih otkrića i promjena. Po jedna je tema posvećena dizajnu, filmu i vizualnim komunikacijama kao novostima u svijetu vizualne kulture. U vremenu kada se vidom prima više od 70% informacija, zastupljenost je ovih tema nedostatna i neprikladna potrebama suvremenog društva. Dinamične promjene u svijetu medija i tehnologije te zasićenost vizualnog prostora raznolikim porukama zahtijevaju poznavanje i vladanje vizualnom komunikacijom te razvijanje kritičkog odnosa prema vizualnim informacijama. U programu se s nekoliko nastavnih jedinica posvećuje pažnja zaštiti okoliša i spomenika kao dio kulturne baštine koju učenici moraju znati cijeniti te prema njoj razvijati djelatan odnos. Naposljetku, nekoliko se

tema bave teoretskim dijelom umjetnosti: muzeologija, povijest umjetnosti i teorija umjetnosti, a obrađuju se među zadnjima tijekom školske godine. Posljednja se tema bavi pojedincem u vremenu, a učenicima bi trebala približiti značenje vizualnih komunikacija kao osnovnog izvora informacija i interpretacije stvarnosti. Ova se tema također bavi uporabnim predmetima, medijima, kulturom stanovanja, plakatima, ambijentima, TV-dizajnom, kazališnom scenografijom, izložbama i muzejima. Sva su ova područja bitni dijelovi učenikove izobrazbe kao dio sveobuhvatnog i sustavnog obrazovanja jer se s ovim temama učenici ne susreću u drugim nastavnim predmetima. Realna situacija u školama i školskom sustavu ne ostavlja ovakvim temama dovoljno prostora kako bi se poticalo i razvijalo kritičko mišljenje kod učenika koji su svakodnevno bombardirani mnoštvom nefiltriranih vizualnih poruka.

Didaktičke se upute velikim djelom podudaraju s uputama za dvogodišnji program likovne umjetnosti. U dijelu uputa koji ne stoji u didaktičkim uputama dvogodišnjeg programa, naglašava se kako bit nastave povijesti umjetnosti nije u ovladavanju podacima, nego u razumijevanju i spoznaji procesa, pojava i mijena. Naglašena je i uloga nastavnika, koja je izrazito bitna, jer je on taj koji učenike poučava kako promatrati i interpretirati djelo te je odgovoran za upoznavanje učenika s kulturnim institucijama (posjeti muzejima, galerijama, spomenicima). Također, ističe se hrvatska spomenička baština kojoj u nastavi treba posvetiti posebnu pozornost. Na kraju se u uputama objašnjava »prividno« ponavljanje tema i sadržaja iz prvog razreda u četvrtom razredu. Prvi je razlog to što učenici tijekom drugog i trećeg razreda imaju višu razinu znanja o umjetničkim djelima, pojavama i procesima pa se u četvrtom razredu iste te spoznaje produbljuju. S druge strane, u prvom se razredu učenici uvode u likovnu umjetnost, dok se u četvrtom »uvode u život«. Cilj je pružiti učenicima »potrebno znanje i razviti zanimanje da budu djelatni sudionici likovnog života i šire cjelokupne vizualne sastavnice stvarnosti i sredine u kojoj žive.«⁷¹

Analizirajući nastavni plan i program likovne umjetnosti za gimnazije stječe se dojam kako programu nedostaje konzistentnosti. Ponajprije je to evidentno u didaktičkim uputama koje su više manje po principu *copy-paste* pridodane dvogodišnjem i četverogodišnjem programu te u sitnim pogreškama koje su se potkrale u tekstu. Program je linearan i prati kronološki slijed razdoblja koja se poučavaju. Tematske jedinice prikazane su sumarno, što znači da su nabrojane po područjima umjetnosti (primjerice, arhitektura, pa slikarstvo, pa skulptura itd.) i zatim u nastavku stoji nekoliko kratkih uputa za nastavnike s predloženim

⁷¹ Isto, str. 97.

primjerima i istaknutim karakteristikama tog područja na koje treba posebno obratiti pažnju. Osnovne zadaće, koje nastavnik treba ostvariti kod učenika, jednake su za dvogodišnji i četverogodišnji program. Osnovna nit koja ih prožima odnosi se na upoznavanje i doživljavanje umjetnosti, kako hrvatske tako i svjetske baštine. Zadaće za drugi razred dvogodišnjeg programa iznenađujuće su razrađene i odnose se na poimanje životnih sklopova kojima se bavi taj tematski krug. Učenicima se nastoji približiti raznolikost kultura i načina življenja od seljačkih kultura pa do suvremenog doba i života u velegradu. Posljednje se tri zadaće nejasno definirano odnose na probleme suvremenosti, kao primjerice: »razumijevati napuštanje predmeta određenosti slikarstva i skulpture«. Ta bi se zadaća trebala odnositi na tematsku jedinicu *Velegrad Zagreb*, ali kako i na koji način, ovisi o nastavnikovoj sposobnosti interpretiranja programa. Četverogodišnji program nema posebno razrađene zadaće koje bi bile opširnije od zadaća dvogodišnjeg programa. Osnovni je cilj upoznati učenike s mijenama likovne umjetnosti, ukazati na interdisciplinarnosti predmeta te ih naučiti prepoznati i interpretirati stilske osobitosti pojedinih povijesno umjetničkih razdoblja. Najveća je odgovornost ipak na nastavniku koji osmišljava i priprema nastavu. Dana mu je sloboda organiziranja programa i odabira reprezentativnih djela, ali postoje objektivni čimbenici kojima je uvelike sputan. Za izvođenje nastave likovne umjetnosti predviđen je po jedan školski sat tjedno u cjelokupnoj vertikali srednjoškolskog obrazovanja. Malo je reći kako to nije dovoljno za ostvarivanje svih predviđenih i željenih ciljeva i zadataka. Nastavni program za likovnu umjetnost vrvi neujednačenim sadržajima, nije sistematičan i koncizan. Zadaće koje se njime nastoje postići nisu sustavno razrađene te ne prate napredak gradiva i obrazovne razine. Pri realizaciji ovako zadanog nastavnog plana i programa nemoguće je zadovoljiti potrebe obrazovnog sustava jer mu nedostaje suvremenosti. Suvremena bi nastava trebala biti usmjerena na učenika te mu omogućiti aktivno učenje putem vlastitog istraživanja pri čemu bi učenici razvijali kritičko mišljenje, umjesto pukog usvajanja činjeničnog znanja. Također, bitno je istaknuti kako se ispitni katalog za državnu maturu iz *Likovne umjetnosti* temelji na analiziranom nastavnom planu i programu iz 1994. godine, ali ciljevi i zadaci ovih dvaju dokumenata nisu usklađeni s obzirom da nastavni plan i program za *Likovnu umjetnost* gotovo dvadeset godina nije doraden ni nadograđen, pa tako nije ni u skladu sa suvremenim potrebama društva.

4.3. Plan i program *Likovne umjetnosti za umjetničke i stručne škole u Hrvatskoj*

Na mrežnoj stranici Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta mogu se pronaći šture informacije o umjetničkom obrazovanju.⁷² Obrazovni programi umjetničkog obrazovanja realiziraju se u likovnim, glazbenim i plesnim školama. Likovne škole pohađaju daroviti učenici za likovno izražavanje, koji se tijekom školovanja usmjeravaju na određena područja ovisno o sklonostima. Na stranici Ministarstva, u kratkom opisu likovnih škola, stoji kako se likovno obrazovanje izvodi prema umjetničkom kurikulumu u četverogodišnjem trajanju, ali umjetnički kurikulum još nije izrađen. Zanimanja koja se mogu steći jesu: dizajner unutrašnje arhitekture; aranžersko-scenografski dizajner; dizajner metala; grafički dizajner; dizajner tekstila; dizajner keramike; fotografski dizajner; kiparski dizajner; slikarski dizajner; industrijski dizajner; dizajner odjeće; web dizajner; modni stilist.

Ova se zanimanja ne izučavaju ni u jednoj objedinjujućoj školskoj instituciji, nego u različitim školama umjetničke orijentacije i pod neujednačenim nastavnim programima.⁷³ Pri izučavanju nekih zanimanja, učenici se specijaliziraju u različitim područjima. To jest, naglasak je na specijaliziranim umjetničkim predmetima potrebnim za stjecanje znanja, vještina i sposobnosti iz struke za koju se učenici obrazuju. Tako, primjerice, grafičar-dizajner multimedijalnih sadržaja likovnu umjetnost pohađa u prva dva razreda srednje škole po dva sata tjedno s reduciranim opsegom gradiva. Nastavne cjeline podijeljene su linearno po stilskim razdobljima, a cilj je učenicima pružiti osnovna znanja iz povijesti likovne umjetnosti te razviti estetske kriterije. Uz likovnu umjetnost učenici imaju druge stručne predmete (Grafički dizajn, Fotografija i film) putem kojih se razvijaju i druga potrebna stručna znanja, odnosno likovna i vizualna pismenost.⁷⁴

Glazbene škole pohađaju učenici s izraženim sposobnostima za glazbeno izražavanje, a kao cilj glazbenog odgoja i obrazovanja navodi se obogaćivanje društva glazbenom umjetnošću. Glazbeno se obrazovanje izvodi prema glazbenom kurikulumu u četverogodišnjem trajanju. Učenici srednjih glazbenih škola mogu pohađati još jednu srednju školu, a većina usporedno pohađa glazbenu školu i gimnaziju. Plesne škole pohađaju učenici talentirani za plesno izražavanje, a plesno je obrazovanje umjetnički odgojno-obrazovni

⁷² Usp. MZOŠ, *Umjetničko obrazovanje*, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3388>, 22. lipnja 2013.

⁷³ Primjerice, u Hrvatskoj su umjetničke škole: Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Zagreb; Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Pula; Škola za primijenjenu umjetnost, Rijeka; Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Osijek; Škola likovnih umjetnosti, Split; Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Zadar itd.

⁷⁴ Usp. Ministarstvo prosvjete i športa, *Nastavni plan i okvirni program za područje grafika (A)*, 27. lipnja 2003. (<http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Grafi%C4%8Dka%20tehnologija%20i%20audiovizualne%20tehnologije/Graficar%20-%20dizajner%20multimedijalnih%20sadrzaja.pdf>, 17. lipnja 2013.)

proces koji objedinjuje tjelesne, emotivne i intelektualne sposobnosti učenika, s ciljem za razvitak motoričkih, afektivnih i kognitivnih sposobnosti učenika. Ovo se obrazovanje izvodi prema plesnom kurikulumu u četverogodišnjem trajanja. Učenici plesnih škola također mogu paralelno pohađati još jednu srednju školu. *Nastavni plan i program za srednje glazbene škole i Nastavni plan i program srednje škole suvremene plesne umjetnosti* donijelo je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta 2008. godine te se prema njima predmet *Likovna umjetnost* izvodi u srednjim glazbenim i plesnim školama. U srednjim glazbenim školama programska građa u potpunosti odgovara građi za četverogodišnji program koji se izvodi u gimnazijama. U plesnim srednjim školama likovna se umjetnost predaje kod zanimanja *plesač suvremenog plesa* i *plesač edukacijskog smjera* te se također izvodi po gimnazijskom četverogodišnjem programu. U ovim nastavnim programima nema detaljnog opisa nastavnog procesa ni didaktičkih uputa, niti su razrađeni posebni ciljevi i zadaci nastave likovne umjetnosti.

Do donošenja nastavnih planova i programa za srednje glazbene i plesne škole nije postojao zakonski okvir koji bi uređivao umjetničko obrazovanje u Hrvatskoj, stoga postoje brojni organizacijski problemi. Godine 2008. Hrvatski sabor donio je *Zakon o umjetničkom obrazovanju* koji je na snagu stupio s datumom ulaska u Europsku uniju (1. srpnja 2013.), a cilj mu je urediti djelatnost umjetničkog obrazovanja u javnim ustanovama. Njime se propisuje da su ciljevi umjetničkog obrazovanja: omogućiti stjecanje znanja, razvoj vještina i sposobnosti u različitim umjetničkim područjima te razvoj kreativnih potencijala; osigurati sustavan način poučavanja prema razvojnim ciklusima učenika i odgojno-obrazovnim razinama; omogućiti razvoj kulturnog izražaja u skladu s tradicijom i kulturnom autohtonosti; sustavnim načinom poučavanja unaprijediti učenikov intelektualni, stvaralački, estetski i socijalni razvoj; razvijati sposobnost razumijevanja i doživljavanja svjetske i europske kulturne baštine; razvijati sposobnost povezivanja umjetničkih djela s društvenom sredinom i povijesnim okolnostima.⁷⁵ Navedenim se zakonom također razrađuju planovi uređivanja umjetničkog obrazovanja u vidu osnivanja vijeća koji će se baviti utvrđivanjem potrebnih umjetničkih kvalifikacija i oblikovanjem obrazovnog standarda.

Umjetnost se poučava i u stručnim školama, ali predmet koji se bavi umjetničkim sadržajima nosi različite nazive pri izučavanju različitih struka. Primjerice, na području graditeljstva za zanimanje građevinski tehničar - viskokogradnja učenici imaju predmet *Povijest arhitekture i umjetnosti* kojemu je cilj upoznati ih s temeljnim znanjima iz povijesti likovnih umjetnosti s naglaskom na povijesnom razvoju arhitekture. Gradivo je podijeljeno na

⁷⁵ Usp. Hrvatski sabor Republike Hrvatske, *Zakon o umjetničkom obrazovanju*. Zagreb: 4. studenoga 2011. (<http://www.zakon.hr/z/516/Zakon-o-umjetni%C4%8Dkom-obrazovanju>, 20. lipnja 2013.)

četiri povijesne cjeline, Stari vijek i Srednji vijek u trećem te Novi vijek i Najnovije doba u četvrtom razredu, s predviđenom satnicom od dva sata tjedno. Za svako razdoblje učenici uče o povijesno-geografskom okviru, društveno-ekonomskim, religijskim, geografskim i klimatskim obilježjima pojedinih razdoblja te ovladavaju temeljnim pojmovima likovnog jezika i likovnim tehnikama.⁷⁶ Likovna se umjetnost poučava i u srednjim poljoprivrednim školama, odnosno poljoprivredni tehničari vrtlari u sklopu predmeta *Likovna umjetnost u vrtlarstvu* trebaju usvojiti znanja o stilovima u likovnoj umjetnosti s naglaskom na arhitekturi kako bi to znanje povezali s vrtnom umjetnošću. Cilj je ovog predmeta upoznati učenike s grafičkim prikazivanjem elemenata iz prirode, s projektima vrtova i njihovih elemenata te ih osposobiti za razumijevanje grafičkih prikaza nacrti i formiranje jasnih prostornih predodžbi na osnovu nacrti s razvijenim osjećajem za sklad, urednost i ljepotu.⁷⁷ U obrazovnom području ugostiteljstva i turizma također postoje predmeti koji se sadržajem poklapaju s predmetom *Likovna umjetnost*. Tako pri izučavanju zanimanja hotelijersko-turističkog tehničara u srednjim ugostiteljskim i hotelijerskim školama postoji predmet *Povijest umjetnosti i kulturno povijesna baština*, dok zanimanja kuhar, konobar, slastičar i hotelijer (smjer ugostiteljstvo) imaju predmet *Povijest hrvatske kulturne baštine*. Ova se dva predmeta poučavaju u trećem (kuhari, konobari i slastičari) te u četvrtom razredu (hotelijersko-turistički tehničari i hotelijeri) po dva sata tjedno, a cilj im je upoznati učenike sa značajkama povijesnih stilova i ukazati na važnost kulturne baštine kako bi stečena znanja primijenili u turističkoj i ugostiteljskoj struci.⁷⁸ I struka poput frizerstva ima koristi od umjetnosti. U *Nastavnom planu i okvirnom obrazovnom programu za zanimanje frizer* učenici imaju obvezni predmet u stručno-teorijskom dijelu programa pod nazivom *Estetika i umjetnost* čiji je cilj nadogradnja stečenog znanja iz predmeta *Frizerstvo* i stručne prakse, razvijanje osjećaja za lijepo i skladno te primjenjivanje estetskih kriterija u struci pri čemu se učenici upoznaju s

⁷⁶ Usp. Ministarstvo prosvjete i športa, *Nastavni planovi i okvirni programi za područje graditeljstva, geodezije i građevinskih materijala*. Zagreb: Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske, veljača 1997., str. 54–55.

(<http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Graditeljstvo,%20geodezija%20i%20gra%C4%91evinski%20materijali/Podrucje%20graditeljstva,%20geodezije%20i%20gradj.%20materijala.pdf>, 3. listopada 2013.)

⁷⁷ Usp. Ministarstvo prosvjete i športa, *Nastavni planovi i okvirni programi za područje poljoprivrede*. Zagreb: Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske, 1998., str. 78.
(<http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Poljoprivreda,%20prehrana%20i%20veterina/podrucje%20poljoprivrede%20A.pdf>, 3. listopada 2013.)

⁷⁸ Usp. Ministarstvo prosvjete i športa, *Nastavni planovi i okvirni programi za područje ugostiteljstva i turizma*. Zagreb: Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske, 1998., str. 2.-3., 116.-118.
(<http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Turizam%20i%20ugostiteljstvo/NP%20i%20OP%20za%20podrucje%20ugostiteljstva%20i%20turizma.pdf>, 3. listopada 2013.)

glavnim stilskim karakteristikama pojedinih razdoblja.⁷⁹ Ovaj se predmet izvodi u trećem razredu s predviđenom satnicom od dva školska sata tjedno.

S obzirom da se nalazimo u prijelaznom razdoblju kada se nastavni planovi i programi postupno zamjenjuju novim kurikulumima, u strukovnim se školama od školske godine 2013./2014. u 54 srednje škole u Hrvatskoj počinju prvoditi novi strukovni kurikulumi, nastali kao rezultat istraživanja potreba našeg gospodarstva, koji daju značajnije stručne kompetencije te su usklađeni s potrebama tržišta rada. Primjerice, medijski tehničari imaju predmet *Likovna umjetnost* u prva dva razreda srednje škole po dva sata tjedno, a cilj je tog predmeta osposobiti učenike za opisivanje i prepoznavanje osnovnih likovnih elemenata, kompozicijskih odnosa, osobina umjetničkih razdoblja i temeljnih estetskih vrijednosti te kod učenika razviti pozitivan stav prema umjetnosti i kulturnoj baštini kako bi usvojena znanja primijenili u struci koju izučavaju.⁸⁰ Također, u trećem razredu medijski tehničari imaju dva školska sata tjedno predmet *Vizualne komunikacije* kojemu je cilj pružiti učenicima temeljna teorijska i proizvodna znanja pri izradi vizualnih komunikacija, organizaciji medijskih sadržaja i kreativnom oblikovanju vizualnih informacija.⁸¹ Po novom strukovnom kurikulumu i web dizajneri imaju predmet *Likovna umjetnost* u prva dva razreda srednjoškolskog obrazovanja dva sata tjedno, pri čemu se upoznaju s temeljnim likovnim pojmovima i osnovama vizualnog jezika, osnovnim karakteristikama umjetničkih stilova, a pritom razvijaju pozitivan stav prema likovnoj umjetnosti.⁸²

Na području strukovnog obrazovanja likovna se umjetnost predaje pod različitim nazivima u sklopu različitih školskih predmeta. Brojna zanimanja uključuju umjetničke sadržaje u svoje nastavne programe s ciljem nadogradnje i nadopunjavanja znanja učenika s obzirom na struku koju izučavaju, a što u konačnici ukazuje na nužnost i važnost umjetničkog obrazovanja za širok spektar zanimanja.

⁷⁹ Usp. MZOŠ, MINPO, *Nastavni i okvirni obrazovni program za zanimanje frizer*. Zagreb: 2003. (<http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/2008.htm>, 2. listopada 2013.)

⁸⁰ Usp. MZOŠ, *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije medijski tehničar*. Predlagatelj strukovnog kurikuluma: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, str. 153.-159. (http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Kurikulumi/K_Medijski%20tehnicar_za%20odobrenje.pdf, 3. listopada 2013.)

⁸¹ Usp. Isto, str. 174–176.

⁸² Usp. MZOŠ, *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije web dizajner*. Predlagatelj strukovnog kurikuluma: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, str. 145.-151. (http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Kurikulumi/K_Web%20dizajner_za%20odobrenje.pdf, 3. listopada 2013.)

5. Kurikulumski pristup planiranju obrazovanja

Od početka XX. stoljeća, kada se u SAD-u javljaju prve analize školskog kurikuluma, do danas, razvoj kurikuluma prošao je nekoliko faza. U početku je kurikulum bio usko određen kao nastavni program s naglaskom na sadržaj obrazovanja. Zatim se takav kurikulum proširuje na planirane i neplanirane procese poučavanja i učenja u organizaciji škole. Naposljetku se naglašavaju učinci i ishodi kurikuluma.⁸³ Ova se zadnja promjena u konstruiranju kurikuluma u SAD-u dogodila šezdesetih godina, a u Europi osamdesetih godina XX. stoljeća. Hrvatska je, uz Sloveniju i Albaniju, iznimka, jer su se kod nas takve promjene u orijentaciji školskih programa dogodile još kasnije. Promjene obrazovnih politika u direktnoj su vezi s već spomenutim promjenama na području globalne ekonomije i njezinim utjecajem na društveni život, stoga je nužno stvaranje efikasnijeg i kvalitetnijeg obrazovanja s redefiniranim ciljevima koji će zadovoljiti nove obrazovne potrebe društva i tržišne principe u obrazovanju.

U prvom je planu pitanje koje su to nove kompetencije potrebne učenicima kako bi se uspješno nosili s kontinuiranim promjenama uvjeta rada i života u kompetitivnom društvu, odnosno kako definirati nove kvalitete obrazovanja. Uzevši sve te brze i dinamične promjene u obzir, Europska unija daje razvoju kurikulumskih sustava stratejsku važnost te se tim pitanjima bavi Europska komisija, Europsko vijeće, pa i Europski parlament. Godine 2006. Europski je parlament objavio preporuke (*Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning*) navodeći osam temeljnih kompetencija (definiraju se kao kombinacija znanja, vještina i stavova primjerenih kontekstu): komunikacija na materinjem jeziku; komunikacija na stranim jezicima; matematičke kompetencije i osnovne kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji; digitalna kompetencija; učiti kako učiti; društvena i građanska kompetencija; smisao za inicijativu i poduzetništvo; kulturna svijest i izražavanje.⁸⁴

U Hrvatskoj je *Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja* unutar *Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu*, od 2002. do 2005. godine proveo znanstvenoistraživački projekt *Evaluacije nastavnih programa i razvoj modela kurikuluma za obvezno obrazovanje u*

⁸³ Usp. Branislava Baranović, *Europska iskustva i nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje*, u: *Metodika: časopis za teoriju i praksu metodikâ u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi 15*. Zagreb: Učiteljska akademija, 2007., str. 295.

⁸⁴ *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning*. Official Journal of the European Union, 30. prosinca 2006. (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>, 21. lipnja 2013.)

Hrvatskoj⁸⁵ kojemu je cilj bio skupiti empirijske pokazatelje i karakteristike nastavnih programa za obvezno osnovnoškolsko obrazovanje u Hrvatskoj.⁸⁶ Rezultati ovoga istraživanja objavljeni su u knjizi *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: Različite perspektive* 2006. godine.⁸⁷ U knjizi se također donosi komparativna analiza dokumenta onih projekata međunarodnih institucija koji se bave unaprjeđivanjem obrazovnih politika te analiza teorijskih i metodoloških osnova kako bi se dobili znanstveni uvidi pri konstrukciji kurikuluma u Hrvatskoj.

S ciljem razvoja hrvatskog sustava odgoja i obrazovanja, Vlada RH usvojila je 2005. godine *Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.–2010.* Razvojni ciljevi obrazovne politike koje ovaj plan predviđa jesu: programska unaprjeđenja; donošenje nacionalnog kurikuluma; usmjerenost na cjeloživotno obrazovanje; uvođenje vanjskog vrednovanja kroz nacionalne ispite i državnu maturu; integracija djece s teškoćama u razvoju; izrada pedagoških standarda; uključivanje zajednice u obrazovni sustav; unaprjeđenje osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja; usklađivanje s europskom obrazovnom politikom te jačanje nacionalnih i europskih kulturnih vrijednosti.⁸⁸ Godine 2005. objavljen je *Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS)* za osnovnu školu koji je rezultirao *Nastavnim planom i programom za osnovnu školu* (2006.). Cilj HNOS-a bio je razviti škole po mjeri učenika, rasteretiti učenike od viška obrazovnih sadržaja, osuvremeniti način poučavanja te osigurati učenicima primjenjivo znanje i vještine. Kratku analizu i kritički osvrt na odnos HNOS-a i likovne kulture donijela je Jasna Salamon, smatrajući kako su navedeni ciljevi i zadaci postavljeni ambiciozno te da u pomnijoj razradi HNOS-a i *Plana i programa likovne umjetnosti za osnovne škole* postoje nelogičnosti, nedosljednosti i nedorečenosti. Autorica ukazuje na *pojmovni mutež* – tekst HNOS-a sadrži strane riječi, a pojmovi se koriste nedosljedno i nedefinirano. Potrebno ih je koristiti jednoznačno u svim nastavnim područjima. Nadalje, HNOS pati od reduciranih primjera, to jest, primjeri se ponavljaju u nižim i višim razredima u već reduciranim razmjerima. Autorica navodi i kako je broj nastavnih sati nedovoljan za ostvarivanje navedenih ciljeva te da broj učenika po razrednom odjeljenju prelazi kvotu za funkcionalno i kvalitetno obavljanje nastave. Ukazuje i na stručnost izvođača

⁸⁵ *Evaluacije nastavnih programa i razvoj modela kurikuluma za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, 2004. (<http://mzu.sbn.hr/files/kursazetakhrv.pdf>, 23. lipnja 2013.)

⁸⁶ Ispitivala su se mišljenja učitelja, nastavnika, učenika osmih razreda i ravnatelja o nastavnim programima, njihovoj primjeni i promjenama u 120 osnovnih škola, što čini 15% ukupnog broja škola u Hrvatskoj

⁸⁷ Usp. Branislava Baranović (ur.), *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj - različite perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, 2006. (http://www.idi.hr/images/stories/PDF_znanostidrustvo/Nac_kurikulum_punit.pdf, 23. lipnja 2013.)

⁸⁸ Usp. MZOŠ, *Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. - 2010.*, Zagreb: rujna 2005.

nastave, odnosno na nužnost povećavanja kompetentnosti nastavnika na svim područjima.⁸⁹ Pozitivniju analizu HNOS-a daje Dunja Pivac, koja zaključuje da su najvažnije novine u njemu istraživačko učenje koje razvija učeničke kompetencije, projektna nastava, suradnički oblici učenja uz integriranje nastavnih sadržaja na temelju korelacija, nastava u blok-satu te pozornost koja se pridaje darovitim učenicima i učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama.⁹⁰

Nastava se u osnovnim i srednjim školama pokušala standardizirati *Državnim pedagoškim standardima* (2008.) kojima su se htjeli postići bolji školski uvjeti na mnogostrukim razinama. Godine 2004. donesen je *Zakon o Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja*, a 2006. Osnovan je *Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja*⁹¹ koji je provodio nacionalne ispite iz različitih nastavnih predmeta, ujedno pripremajući učenike za državnu maturu, a nastavnike na vrednovanje i samovrednovanje. Od školske godine 2009./2010. službeno se provodi državna matura, unutar koje je *Likovna umjetnost* izborni predmet. Ispitni katalog iz *Likovne umjetnosti*,⁹² koji je većinom usklađen s *Nastavnim planom i programom za Likovnu umjetnost* (1994.), temeljni je dokument ispita kojim je jasno određeno što se i kako ispituje na državnoj maturi, oblikovan u osam poglavlja. Prvo poglavlje navodi područja ispitivanja, odnosno razinu znanja i vještina. Drugo poglavlje navodi konkretne opise onoga što učenici moraju znati te pojašnjava na koje će se načine navedena znanja provjeravati. Treće, četvrto i peto poglavlje objašnjava strukturu i oblik ispita, vrste zadataka te način provedbe i vrednovanje zadataka i ispitnih cjelina. Šesto poglavlje donosi primjere zadataka s pojašnjenjima. Naposljetku, sedmo poglavlje učenicima pojašnjava kako se pripremiti za ispit, kroz obrazovne ishode, tražene pojmove i likovne primjere.

Sve su ove promjene u hrvatskoj obrazovnoj politici vodile do usklađivanja osnovnog, srednjeg i cjeloživotnog obrazovanja, kao i do usklađivanja s europskim razvojnim trendovima. Navedena istraživanja, znanstveni projekti, analize i komparacije školskih sustava, dovele su do stvaranja *Nacionalnog okvirnog kurikulum*a (dalje *NOK*⁹³) koji je donesen u srpnju 2011. godine nacionalnim konsenzusom (prethodila mu je *Strategija za*

⁸⁹ Usp. Jasna Salamon, *HNOS i likovna umjetnost u: Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj* 4. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2006., str. 2–5.

⁹⁰ Usp. Dunja Pivac, *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje u Hrvatskom nacionalnom obrazovnom standardu u: Vlatko Previšić i sur. (ur.), Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja. Sv. 2.* Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo, 2007., str. 564.

⁹¹ Mrežna stranica Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja: <http://www.ncvvo.hr/>

⁹² Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2011./2012. Likovna umjetnost.* Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, 2011.

⁹³ Usp. *Nacionalni okvirni kurikulum.* Zagreb: 2011., str. 208.

izradbu i razvoj nacionalnog kurikuluma za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje izrađena 2007. godine).

5.1. Nacionalni okvirni kurikulum

Značajna je razlika između nastavnog plana i programa⁹⁴ i kurikuluma. Nastavni plan i program postoji radi učitelja jer se njime ne određuje djelatnost, nego sadržaj (popis nastavnih tema i jedinica). Radi se o ciljevima i zadacima koje pri poučavanju učenika trebaju ostvariti nastavnici, a učenikova je obveza usvojiti sadržaje koji su propisani programom. Pojam *kurikulum* istodobno se tumači na vrlo različite načine, a iz svih se tih različitih određenja mogu izvući neke zajedničke komponente. Kurikulum suvremenog odgoja, obrazovanja i škole podrazumijeva znanstveno zasnivanje cilja, zadataka, sadržaja, plana i programa, organizaciju i tehnologiju provođenja te različite oblike evaluacije učinaka.⁹⁵ Kurikulum se, za razliku od plana i programa, temelji na analizi potreba društva i pojedinaca iz čega proizlaze potrebne osposobljenosti, kvalifikacije i druge sastavnice kurikuluma; utvrđuje se demokratskim načinom (ulogu igraju učitelji, roditelji, učiteljsko vijeće, stručna tijela škole, društvena zajednica); razvoj kurikuluma utječe na razumljivost programa s obzirom na predviđene ishode učenja (za razliku od tradicionalnih programa koji su unificirani i zatvoreni); uzima u obzir objektivnu društvenu stvarnost.⁹⁶

Hrvatski *Nacionalni okvirni kurikulum (NOK)* omogućuje povezivanje svih razina odgoja i obrazovanja u skladnu i povezanu cjelinu, a temeljno mu je obilježje prelazak na kompetencijski sustav i učenička postignuća, odnosno na ishode učenja, za razliku od dotadašnje usmjerenosti na sadržaj. Drugim riječima, nastavni program karakterizira detaljan opis sadržaja koji se trebaju poučavati, dok se u kurikulumu naglašava programiranje poučavanja i učenja koje je orijentirano na definiranje ishoda ili očekivanih postignuća učenika po obrazovnim ciklusima uz optimalno opterećenje. *NOK* skladno povezuje osnovnu i srednjoškolsku razinu obrazovanja, prilagođen je djeci s poteškoćama u razvoju i nacionalnim manjinama te je usmjeren na cjeloživotno obrazovanje. Strukturiran je prema

⁹⁴ Nastavni plan je školski dokument kojim se određuje koji će se nastavni predmeti i područja učiti u određenoj školi, kojim redoslijedom (u kojem razredu) i u kojem vremenu (broj nastavnih sati).

Nastavni program je školski dokument kojim se u sastavu propisanog nastavnog plana biraju i utvrđuju nastavni sadržaji uzimajući u obzir njihov opseg, dubinu i redoslijed izučavanja u školi i školskoj godini.

⁹⁵ Vlatko Previšić (ur.), *Kurikulum: teorije - metodologija - sadržaj - struktura*. Zagreb: Zavod za pedagogiju, Školska knjiga, 2007., str. 19.

⁹⁶ Usp. Mijo Cindrić i sur. (ur.), *Didaktika i kurikulum*. Zagreb: IEP - D2, 2010., str. 80.

odgojno-obrazovnim razinama⁹⁷ i odgojno-obrazovnim ciklusima.⁹⁸ U ovom ću se radu orijentirati na srednjoškolsku razinu (srednje strukovne i umjetničke škole te gimnazije), odnosno na četvrti odgojno-obrazovni ciklus koji obuhvaća prvi i drugi razred srednjih strukovnih i umjetničkih škola, dok u gimnazijama obuhvaća sva četiri razreda. *NOK* uključuje sedam odgojno-obrazovnih područja, a likovna je umjetnost u domeni umjetničkog područja.⁹⁹ Dakle, ta područja određuju temeljne kompetencije učenika izražene u očekivanim učeničkim postignućima na kraju određenog programa, ciklusa ili stupnja obrazovanja (očekivana znanja, vještine, sposobnosti i stavovi). Predmetna struktura područja, odnosno predmetni kurikulumi, još ne postoje i bit će razrađeni u posebnom dokumentu.

Umjetničko odgojno-obrazovno polje obuhvaća *Vizualne umjetnosti i dizajn, Glazbenu kulturu i umjetnost, Filmsku i medijsku kulturu i umjetnost, Dramsku kulturu i umjetnost* te *Umjetnost pokreta i plesa*. U opisu područja navedeno je kako umjetnost u svim njezinim oblicima pomaže učenicima pri stjecanju određenih kompetencija i razvoju ličnosti. Ona pridonosi formiranju stavova, doživljavanju i razumijevanju svijeta te razvija kritičku svijest, pomaže pri izražavanju ideja, osjećaja i iskustava u nekom od oblika umjetničkog stvaralaštva. Kreativni procesi, koje uključuje umjetnost, pridonose cjelovitom razvoju djeteta: inteligenciji, kreativnosti, simboličkom i kritičkom mišljenju, samopouzdanju, ustrajnosti, discipliniranosti te koncentraciji. Aktivnosti koje ovo područje pretpostavlja pomažu pri oblikovanju identiteta učenika, stvaranju kulturne i ekološke svijesti te povezivanju znanja, spoznaja i iskustava s drugim odgojno-obrazovnim područjima. U opisu područja nadalje stoji kako učenici pomoću umjetnosti i putem raznih aktivnosti istražuju i upoznaju druge sadržaje, ljude i kulture, a »odgoj pomoću umjetnosti i za umjetnost« pridonosi oblikovanju društvenih i kulturnih uvjerenja, stvaranju osobnog, nacionalnog i europskog identiteta te poštivanju kulturne baštine i kulturoloških raznolikosti.¹⁰⁰ Navedeni su doprinosi umjetničkog odgojno-obrazovnog područja sukladni *kulturnoj svijesti i izražavanju*, to jest, jednoj od temeljnih kompetencija koje se, po preporuci Europskog parlamenta, obrazovanjem trebaju osigurati svakom građaninu. Ta kompetencija obuhvaća svijest o važnosti stvaralačkog izražavanja ideja, iskustva i emocija u nizu umjetnosti i medija (glazba,

⁹⁷ Odgojno-obrazovne razine jesu: predškolski odgoj i obrazovanje, osnovnoškolsko opće obvezno obrazovanje i srednjoškolsko obrazovanje (*NOK* str. 34.)

⁹⁸ Odgojno-obrazovni ciklusi jesu razvojna razdoblja učenika koji čine jednu cjelinu. Obuhvaćaju nekoliko godina školovanja tijekom određene odgojno-obrazovne cjeline te imaju zajedničke ciljeve i očekivanja što učenik treba postići u određenom razvojnom ciklusu. (*NOK* str. 35.)

⁹⁹ Ostala odgojno-obrazovna područja jesu: jezično-komunikacijsko, matematičko, prirodoslovno, tehničko i informatičko, društveno-humanističko te tjelesno i zdravstveno područje (*NOK* str. 54.)

¹⁰⁰ *Nacionalni okvirni kurikulum*. Zagreb: 2011., str. 208.

ples, kazališna, književna i vizualna umjetnost). Također, uključuje poznavanje svijesti o lokalnoj, nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu.¹⁰¹

Sve što stoji u opisu umjetničkog područja ima opipljivu znanstvenu pozadinu. Pedagogija i psihologija su kao znanosti napredovale te njihove različite znanstvene discipline potvrđuju važnost koju umjetnički odgoj i obrazovanje ima za razvitak pojedinca, njegovo sazrijevanje, formiranje ličnosti, kreativnost te postizanje različitih sposobnosti za bilo koje područje života i rada. Ili općenito rečeno, za tjelesni, mentalni, duhovni, socijalni i moralni rast.

Odgojno-obrazovni ciljevi ovog područja jesu: »razviti zanimanje, estetsko iskustvo i osjetljivost te kritičnost za vizualnu, glazbenu, filmsku, medijsku, govornu, dramsku i plesnu umjetnost i izražavanje; usvojiti temeljna znanja i pozitivan odnos prema hrvatskoj kulturi i kulturama drugih naroda, prema kulturnoj i prirodnoj baštini te univerzalnim humanističkim vrijednostima; upoznati i vrjednovati umjetnička djela različitih stilskih razdoblja; uočiti zakonitost razvoja umjetničkoga izraza u međupovezanosti s razvojem povijesnoga slijeda, filozofske misli i znanosti; steći osnove pismenosti u svim umjetničkim područjima; razviti komunikacijske vještine putem umjetničkoga izraza; izraziti i oblikovati ideje, osjećaje, doživljaje i iskustva u svim umjetničkim područjima i oblicima te pritom osjetiti zadovoljstvo stvaranja; upoznati, rabiti i vrjednovati različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja za oblikovanje i predstavljanje umjetničkih iskaza; istraživati različite materijale, sredstva i sadržaje umjetničkoga izraza; steći razumijevanje i osobnu odgovornost za stvaralački proces te moći kritički procijeniti vlastiti izraz i iskaz drugih; razviti samopoštovanje, samopouzdanje i svijest o vlastitim sposobnostima te mogućnostima njihova razvoja stvaralačkim aktivnostima; razviti opažanje pomoću više osjetila, koncentraciju, sklonosti, radoznalost, spontanost, samostalnost i društvene vještine te, na temelju toga, razvijati individualnost i samosvojnost i želju za cjeloživotnim učenjem; razviti praktično-radne vještine i kulturu rada samostalnim i skupnim oblicima umjetničkih aktivnosti i učeničkoga stvaralaštva, što će moći primijeniti u svakodnevnom životu; razviti suradničke odnose i empatiju u zajedničkim aktivnostima i stvaralačkomu radu s vršnjacima, naročito onima s posebnim potrebama; razviti pozitivan stav i skrb za estetiku i kulturu životne okoline te aktivno sudjelovati u kulturnom životu zajednice.«¹⁰²

U svakom su ciklusu razrađeni odgojno-obrazovni ciljevi za sva polja umjetničkog područja. Prvo je polje *Aktivno opažanje i razumijevanje svijeta umjetnosti i sudjelovanje u*

¹⁰¹ Isto, str. 17.

¹⁰² Isto, str. 209.

umjetničkom odgoju i stvaralaštvu, zajedničko i sveobuhvatno, a odnosi se na zajedničke, sukladne i nadopunjujuće odgojno-obrazovne djelatnosti umjetničkog područja. Ostalih se pet odnose na zasebne vrste umjetničkog izraza i učeničkog stvaralaštva. Očekivana učenička postignuća iz polja *Vizualne umjetnosti i dizajnu* jednoj mjeri korespondiraju sa zadacima iz nastavnog programa predmeta *Likovna umjetnost*, ali su u *NOK*-u ta postignuća pomnije i preciznije razrađena sve do očekivanih odgojno-obrazovnih ishoda [Tablica 1.], što je u skladu s programiranjem učenja i poučavanja koje je obilježje kurikulumske nastave. Premda je *Filmska i medijska kultura i umjetnost* jednako opsežno razrađena kao i polje koje se bavi likovnim umjetnostima, u aktualnom *Nastavnom planu i programu* je zastupljena sa svega nekoliko tematskih jedinica i tome se području u praksi posvećuje jako malo pažnje. Važno je istaknuti kako se *Likovna umjetnost* u novom kurikulumu više ne spominje kao naziv predmeta, kako je do sada bilo, nego to područje nosi objedinjujući naziv *Vizualne umjetnosti i dizajn* koji preciznije označava široko polje vizualne kulture i sadržaje koji se uče.

Tablica 1. prikazuje koja očekivana postignuća učenika ovo odgojno-obrazovno područje razrađuje u promatranim poljima. Svako je postignuće dalje razrađeno na očekivane odgojno-obrazovne ishode koji predstavljaju očekivana znanja, vještine, sposobnosti i stavove koje učenici trebaju steći na kraju ovog odgojno-obrazovnog ciklusa. Ovi su ciljevi zapravo detaljno razrađeni zajednički odgojno-obrazovni ciljevi umjetničkog područja. Učenici završavanjem ovog četvrtog odgojno-obrazovnog ciklusa usvajaju kompleksne vještine i sposobnosti. No, pitanje je kako će se kurikulum realizirati u praksi i koliko će biti moguće ostvariti sve navedene i pretpostavljene ciljeve. Vremenski okvir od jednog školskog sata tjedno ne pruža dovoljno mogućnosti, te ovaj predmet ionako pati od skućenog vremenskog prostora u važećem nastavnom planu i programu. *NOK* je zamišljen kao sveobuhvatna reforma hrvatskog školskog sustava, ali za ostvarivanje ovako pretenciozno zamišljenog plana odgoja i obrazovanja treba iz korijena promijeniti čitavi obrazovni sustav i stav društva prema načinu učenja i poučavanja. Također, nužna je dobra i kvalitetna pozadina. Pitanje je tko će izvoditi programe poput plesne i dramske umjetnosti, koje *NOK* uključuje u umjetničko područje te kako će se formirati i provoditi predmetni kurikulumi. Umjetničko polje nudi višestruke koristi u odgoju i obrazovanju, ali dok se god likovna umjetnost bude smatrala manje bitnim predmetom, učenici će u obrazovnom procesu ostati zakinuti.

I. AKTIVNO OPAŽANJE I RAZUMIJEVANJE SVIJETA UMJETNOSTI I SUDJELOVANJE U UMJETNIČKOMU ODGOJU I STVARALAŠTVU	II. VIZUALNE UMJETNOSTI I DIZAJN	IV. FILMSKA I MEDIJSKA KULTURA I UMJETNOST
1. Opažanje i doživljavanje umjetničkoga stvaralaštva i aktivnosti te estetskih vrijednosti (percepcija i recepcija)	1. Opažanje, doživljavanje i imenovanje vizualnih elemenata i kompozicijskih odnosa te osobina umjetničkoga stila	1. Opažanje, doživljavanje i prihvaćanje filmskih i medijskih elemenata i stvaralaštva
2. Sudjelovanje u umjetničkom stvaralaštvu i aktivnostima (stvaranju ili produkciji te izvođenju ili reprodukciji)	2. Razvijanje vještina i ovladavanje likovnim tehnikama	2. Ovladavanje elementima filmskoga jezika i medijskih aktivnosti
3. Komunikacija, socijalizacija i suradnja umjetnošću, dizajnom i medijima	3. Stvaranje i izražavanje vizualnim jezikom	3. Sudjelovanje u medijskim aktivnostima i filmskomu stvaralaštvu
4. Razumijevanje i vrjednovanje umjetničkoga stvaralaštva i aktivnosti	4. Promišljanje likovnih umjetnosti i dizajna i vrjednovanje likovnih učeničkih radova	4. Komunikacija, socijalizacija i suradnja medijskim djelatnostima i filmskim stvaralaštvom
	5. Komunikacija i socijalizacija vizualnom umjetnošću, dizajnom i likovnim stvaralaštvom	5. Razumijevanje i vrjednovanje filmskoga stvaralaštva i medijskih aktivnosti

Tablica 1. I., II. i IV. polje umjetničkog odgojno-obrazovnog područja (očekivana učenička postignuća), *NOK*

6. Satnica predmeta *Likovna umjetnost* u srednjim školama

Današnji broj nastavnih sati za likovnu umjetnost u gimnazijama određen je *Nastavnim planom i programom* iz 1994. godine. U općim, jezičnim i klasičnim gimnazijama ona iznosi po jedan školski sat tjedno tijekom sva četiri razreda srednje škole. Prirodoslovno-matematička gimnazija izvodi program likovne umjetnosti u prva dva razreda, također po jedan školski sat tjedno. U prirodoslovnim je gimnazijama likovna umjetnost zastupljena s dva školska sata tjedno tek u trećem razredu. [Tablica 2.]

Umjetničke škole, srednja glazbena i plesna škola, izvode nastavni program likovne umjetnosti istovjetan gimnazijskom četverogodišnjem programu. Dakle, likovna se umjetnost izvodi u sva četiri razreda s predviđenom satnicom od jednog nastavnog sata tjedno. Likovne škole, imaju pojačanu nastavu iz likovne umjetnosti, ali nastavnih planovi nisu ujednačeni. Također, izvode se specijalizirani predmeti iz pojedinih područja likovne umjetnosti vezanih za zanimanje koje izučavaju učenici. Primjerice, škole za primijenjenu umjetnost i dizajn imaju u nastavnom planu i programu predmet *Povijest likovne umjetnosti* koji se izvodi u sva četiri razreda po dva sata tjedno.

	1. razred	2. razred	3. razred	4. razred
Opća gimnazija	1	1	1	1
Jezična gimnazija	1	1	1	1
Klasična gimnazija	1	1	1	1
Prirodoslovno-matematička gimnazija	1	1	-	-
Prirodoslovna gimnazija	-	-	2	-
Glazbena srednja škola	1	1	1	1
Plesna srednja škola	1	1	1	1
Medijski tehničar	2	2	-	-
Web dizajner	2	2	-	-
Škola za primijenjenu umjetnost i dizajn (predmet: <i>Povijest likovne umjetnosti</i>)	2	2	2	2

Tablica 2. Satnica predmeta *Likovna umjetnost* u srednjim školama u Hrvatskoj

U stručnim srednjim školama, prema analiziranim nastavnim planovima i programima, šarolik je niz predmeta koji inkorporiraju sadržaje *Likovne umjetnosti* u predmete primijenjene strukama koje se u takvim školama izučavaju, a satnica tih predmeta prikazana je u Tablici 3.

Zanimanje	Predmet	1. razred	2. razred	3. razred	4. razred
Građevinski tehničar - visokogradnja	<i>Povijest arhitekture i umjetnosti</i>	-	-	2	2
Poljoprivredni tehničar vrtlar	<i>Likovna umjetnost u vrtlarstvu</i>	2	-	-	-
Hotelijsko- turistički tehničar	<i>Povijest umjetnosti i kulturno povijesna baština</i>	-	-	-	2
Hotelier	<i>Povijest hrvatske kulturne baštine</i>	-	-	2	-
Kuhar, Slastičar, Konobar	<i>Povijest hrvatske kulturne baštine</i>	-	-	2	
Frizer	<i>Estetika i umjetnost</i>	-	-	2	

Tablica 3. Umjetnost u srednjoškolskim predmetima stručnih škola

Do 1995. godine likovna je kultura u petom i šestom razredu osnovne škole bila zastupljena dva puta tjedno, odnosno s dva školska sata. Do smanjenja broja nastavnih sati došlo je zbog želje za rasterećenjem učenika od suvišnih sadržaja. To je bio glavni argument tadašnje ministrice kulture i prosvjete, Ljilje Vokić, premda opterećenost učenika nastavom likovne kulture ni sa čim nije bila potkrijepljena i dokazana. Za ponovno vraćanje predmeta *Likovne kulture* na zaslužen i nužno mjesto, svesrdno se bori već spomenuta udruga OPA, koja također želi promjenu naziva predmeta *Likovna kultura* u *Vizualna kultura* (jer novi naziv jasnije opisuje širinu sadržaja). Istraživanje koje je proveo Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja 2003. godine (B. Baranović) s ciljem stvaranja *NOK*-a, donijelo je neke bitne spoznaje o položaju likovne kulture u osnovnoj školi. Prema procjenama učenika, likovna kultura spada među najlakše i najomiljenije predmete koji ne zahtijeva puno pripreme

i ne opterećuje učenike.¹⁰³ Stoga, dva sata tjedno učenicima nisu bila dodatno opterećenje te se alokacija opterećenja trebala provesti na drugi način. Trebalo se poraditi na poboljšanju strukture sadržaja nastavnih programa te na smanjenju zasićenosti pojedinih školskih predmeta velikim količinama gradiva koji je neprilagođen uzrastu učenika i razini školovanja. Također, istraživanje pokazuje da i nastavnici smatraju nužnim povećanje satnice likovne kulture na barem dva sata tjedno.¹⁰⁴ Nastavnici također smatraju kako satnice treba povećati likovnoj, tjelesnoj, glazbenoj i tehničkoj kulturi, odnosno odgojnim predmetima, koji se u školama sustavno podcjenjuju.

Što se tiče srednjoškolske satnice predmetâ, *NOK* kao školski dokument ne propisuje nastavnu satnicu niti za jedno područje. Ako ćemo uzeti u obzir sve odgojno-obrazovne ciljeve, odnosno očekivane ishode i postignuća učenika, teško ih možemo staviti i ostvariti u trenutačno zadanom vremenskom okviru. Za sad su još mnoge stvari nepoznanica. Ne znamo kada će se izraditi novi predmetni kurikulumi koji su naviješteni u *NOK*-u. Ne znamo koliko će se nastavnih sati posvetiti likovnoj umjetnosti niti u kojem će se obliku održavati predmet, kao zaseban predmet *Likovna umjetnost*, kao novi predmet *Vizualne umjetnosti i dizajn* ili će pojedina umjetnička područja biti povezana čineći integrirane predmete umjetničkog područja.

7. Položaj likovnog obrazovanja u Hrvatskoj spram drugih europskih država

Europske integracije odražavaju se i na područje obrazovanja. Kvalitetno obrazovanje i usklađeni obrazovni sustavi cilj su europskih zemalja te je ostvarena široka međunarodna suradnja stručnjaka evidentna u brojnim konferencijama, deklaracijama, smjernicama, organizacijama i drugim pokušajima stvaranja jednog zajedničkog i sukladnog obrazovnog standarda.

Osim što postoje značajne razlike u pogledu trajanja osnovnog i srednjeg obrazovanja – u Hrvatskoj obvezno obrazovanje traje 8 godina, dok u mnogim europskim zemljama traje od 9 do 13 godina – osnovna je razlika u tome što europske države imaju *outcome based* nacionalne kurikulume orijentirane na odgojno-obrazovne ishode, dok su u Hrvatskoj nastavni

¹⁰³ Usp. Branislava Baranović (ur.), *nav. dj.*, 2006., str. 206.

¹⁰⁴ Usp. Isto, str. 127.

programi orijentirani na sadržaj.¹⁰⁵ NOK-om se nastojao stvoriti integrativni i kompetencijski pristup odgoju i obrazovanju, ali kurikulum još nije zaživio u praksi pa nemamo povratnu informaciju o njegovoj uspješnosti

Vera Turković je 2009. godine analizirala nacionalne kurikulume obrađene u spomenutom projektu *Evaluacija nastavnih programa i razvoj nacionalnog kurikuluma* pod vodstvom Branislave Baranović.¹⁰⁶ U njezinoj su analizi odabrane one države koje predstavljaju najbolje primjere po sadržaju, strukturi i cjelovitosti kurikuluma. Radi se o analizi položaja likovne umjetnosti u obveznom obrazovanju, ali taj nam prikaz može poslužiti kao okvir kako se umjetnost vrednuje u sustavu obrazovanja ovih država. U svim je analiziranim zemljama usuglašeno stajalište o važnosti ovog školskog predmeta za cjelokupni razvoj učenika. Stoga likovna umjetnost ima status obvezatnog predmeta u osnovnoškolskom obrazovanju. Škole imaju slobodu tumačenja kurikuluma i, po potrebi, alociranja nastavnih sati. No, Turković navodi kako likovno obrazovanje ipak nema onaj status za koji se zalažu UNESCO i InSEA, da umjetnički odgoj i obrazovanje postanu okosnicom formalnog i neformalnog obrazovanja. Zaključak je, unatoč tome, da likovno obrazovanje ima bolji status unutar promatranih zemalja nego u Hrvatskoj te se u našem školskom sustavu ona nerijetko još uvijek marginalizira. Srednjoškolski sustav obrazovanja teško je analizirati i komparirati zato što se tijekom obveznog i srednjoškolskog obrazovanja razlikuje ne samo između Hrvatske i europskih zemalja, nego varira i među europskim državama. Međutim, mogu se izdvojiti neki primjeri. U Francuskoj učenici u srednjoj školi (od 15. do 18. godine), uz obvezni predmet u sklopu osnovnog obrazovanja, mogu birati između pet umjetničkih disciplina: vizualne umjetnosti, glazba, kazalište, film, povijest umjetnosti. U Njemačkoj srednje škole (*Realschule*) imaju umjetnost četiri školska sata tjedno, a u gimnazijama (*Gymnasium*) pet do šest sati. Finska u obveznom obrazovanju ima vizualne umjetnosti, glazbu i vještinu po dva sata tjedno. U srednjoj školi imaju jedan sat likovne umjetnosti uz novi kolegij umjetnost i ekološko obrazovanje. Finska također ima mrežu civilnih škola koje pokrivaju područja arhitekture, filma, videa, vizualno-likovnih umjetnosti, vještina, glazbe, literature, cirkusa, plesa i teatra u kojima srednjoškolci mogu dopuniti svoje umjetničko obrazovanje. Hrvatska ima samo glazbene i plesne škole, kao nešto slično ovom programu.¹⁰⁷ Organizacija *Education, Audiovisual and Culture Executive Agency* (EACEA) je 2009. godine provela istraživanje među 30 europskih zemalja o položaju umjetničkog obrazovanja na ISCED 1 i

¹⁰⁵ Usp. Branislava Baranović, *nav. dj.*, 2007., str. 306.

¹⁰⁶ Usp. Vera Turković, *nav. dj.*, 2009., str. 19.

¹⁰⁷ Usp. Vera Turković, *Obrazovanje za kreativnost putem umjetnosti* u: Mijo Cindrić (ur.), *Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu* 3. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 1999., str. 365.

ISCED 2 razini,¹⁰⁸ koje odgovaraju našem osnovnoškolskom obrazovanju. Trećina analiziranih zemalja ima uspostavljene kroskurikularne teme između umjetnosti i drugih školskih predmeta. Što se tiče satnice predmeta, u nekim je državama škola dobila autonomiju odlučivanja koliko će se sati tjedno poučavati umjetnost, dok je za ostale to propisano kurikulumom. Otprilike pola europskih zemalja imaju između 50 i 100 sati godišnje posvećeno umjetničkom obrazovanju (Luksemburg 36 sati, Portugal 318 sati godišnje), ali se taj broj smanjuje kasnije u višim razredima osnovne škole između 25 i 75 sati godišnje.¹⁰⁹ Međutim, i to je znatno više nego standardnih 35 sati godišnje u hrvatskom školskom sustavu. Usporedbe su i dalje teške, jer po kurikulumskom sustavu u umjetničko područje ulazi glazba, zanat, teatar, ples, vizualne umjetnosti, arhitektura pa i tjelesni odgoj. U nekim se državama ove discipline uče kao odvojeni školski predmeti, dok se u drugima dva ili više umjetničkih područja grupira u jedan školski predmet. Zaključak se svejedno nameće – u europskim državama umjetnički odgoj ima značajno mjesto u obrazovnom sustavu jer je odavno spoznata njegova vrijednost i uzeta u obzir pri planiranju nacionalnih kurikuluma.

8. Korelacija i interdisciplinarnost

Smjernice za umjetnički odgoj (Lisabon, 2006.), kao jedan od najvažnijih dokumenta za i o umjetničkom obrazovanju, preporučuje dva komplementarna pristupa umjetničkom odgoju. Prvi, umjetnost se može poučavati kao zaseban predmet kojim se razvijaju umjetničke sposobnosti, senzibilitet i umjetnički ukus učenika. I drugi, interdisciplinarni pristup, prema kojem se umjetnički odgoj može promatrati kao metoda učenja i poučavanja koja uključuje i druge školske predmete.¹¹⁰ U umjetnosti, odnosno u umjetničkom odgoju, postoje slojevite i široke teme u koje ulaze područja drugih disciplina i struka. Isto tako vrijedi i obratno, umjetnost svojim sadržajima korelira s drugim strukama na mnogim razinama. Interdisciplinarni pristup u obrazovanju može samo povećati učinkovitost obrazovnog sustava omogućujući učenicima kvalitetnije učenje te nove uvide i spoznaje. Arthur Efland govori kako umjetnička djela posjeduju poveznice između različitih područja znanja. Kako bi se

¹⁰⁸ Usp. *International Standard Classification of Education*, međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja koja se koristi u statistici obrazovanja i omogućuje razumljivost i usporedivost podataka o obrazovanju na međunarodnoj razini.

¹⁰⁹ Usp. EACEA (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency), *Arts and Cultural Education at School in Europe*, 2009., str. 29.

(http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/113en.pdf, 25. lipnja 2013.)

¹¹⁰ Usp. *Smjernice za umjetnički odgoj*, 2006., str. 7.

umjetnost uopće mogla bolje razumjeti, važno je znati kontekst u kojem neko umjetničko djelo nastaje. Taj kontekst pružaju drugi školski predmeti, kao što su povijest, sociologija ili fizika. Pri učenju bi se stoga trebalo fokusirati na razvoj kognitivnih poveznica spajanjem znanja iz različitih izvora. Umjetničko obrazovanje, koje uključuje učenje o društvenom, povijesnom i kulturnom kontekstu u kojem umjetnička djela nastaju, omogućuje učenicima lakše i kvalitetnije usvajanje znanja stvaranjem kognitivnih veza te razvija poštivanje kako vlastite tako i kulture drugih.¹¹¹

Godine 1999. Ana Šobat je provela anketu među sveučilišnim profesorima i intelektualcima iz različitih neumjetničkih struka (agronomija, prirodoslovno-matematičke znanosti, medicina, pravo, arhitektura itd.) pod nazivom *Je li likovna izobrazba potrebna svima ili samo nekima?* Njome je željela je ukazati da je umjetničko obrazovanje nužno za sve učenike osnovnih i srednjih škola te istražiti kolika je zastupljenost likovnog izražavanja u neumjetničkim strukama. Rezultati ankete pokazali su da je likovna izobrazba neophodna pri obrazovanju mladih za različita zanimanja te da su elementi likovnog izražavanja neophodni za različite struke.¹¹² Anketa je nedvosmisleno pokazala i na to koliko je u obrazovanju potrebna interdisciplinarnost. Šobat je, također, pisala o svojim iskustvima iz osobne nastavne prakse te je pokušala prikazom korelacije između nastave matematike, fizike i likovne kulture istaknuti važnost crteža kao komunikacijskog sredstva i sposobnost poimanja stvarnog i zamišljenog prostora. Pritom navodi poznatu i konkretnu znanstvenu činjenicu, da je lijeva moždana polutka zaslužna za jezične i logičke procese, intelektualna je i analitička, dok je desna zaslužna za vizualne procese, a vodi se intuicijom i iskustvom. Autorica ukazuje na nastavne planove i programe koji pozornost posvećuju »važnijim« školskim predmetima koji spadaju u domenu logičke, lijeve, polutke, dok se desna zanemaruje, što se pokazalo izuzetno lošim pri poimanju sadržaja iz matematike i fizike jer učenicima problem predstavlja vizualizacija.¹¹³ Šobat također ističe da učenici lakše i jednostavnije usvajaju novo gradivo ukoliko su prethodno vlastitim iskustvom o tome nešto spoznali te tako novo znanje nadovezuju na staro.

Učenje putem slike omogućuje učenje putem opažaja i prikupljanje informacija vlastitim iskustvom. To je najjednostavniji i najpouzdaniji oblik stjecanja znanja. Psiholog

¹¹¹ Usp. Arthur D. Efland, *Art and Cognition: Integrating the Visual Arts in the Curriculum*. New York: Teachers College, 2002. str. 7–8.

(<http://books.google.hr/books?id=DhUuYYd4O4AC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>, 25. lipnja 2013.)

¹¹² Usp. Ana Šobat, *Je li likovna izobrazba potrebna svima ili samo nekima?*, 2003. (http://www.hrv-insea.hr/tekstovi/HRV_InSEA_Ana_Sobat.pdf, 25. lipnja 2013.)

¹¹³ Usp. Ana Šobat, *Korelacija nastave matematike, fizike i likovne kulture* u: Radovan Ivančević i Vera Turković (ur.), *nav. dj.*, 2001., str. 359.

James Jerome Gibson radikalno zastupa tu teoriju, govoreći o perceptivnom iskustvu – nešto što jednom vidimo ostaje u našoj svijesti i nadopunjuje se s drugim doživljajima koji su relevantni za taj primjer. Naime, čovjek može sačuvati opažene činjenice o vanjskom svijetu neograničeno dugo i u neograničenim količinama.¹¹⁴ Ovdje se možemo osvrnuti na kreativnost. Učenje putem vlastitog iskustva, slobodno i kreativno, ugrožava školu kao instituciju jer bi davanjem učenicima slobodu u istraživanju i izražavanju uvele previše nepredvidivosti u nastavni proces. Sposobnost vizualizacije i stvaranja mentalnih slika, koje se zbivaju kao dio mišljenja, te vizualna percepcija mogu uvelike pomoći u drugim školskim predmetima kao što su fizika, matematika ili biologija. Sadašnji sustav nastavnih planova i programa onemogućava prožimanje školskih predmeta, pa svaki radi za sebe. Cjelokupni bi se školski sustav morao radikalno promijeniti, kako bi se učenicima omogućio nesputan razvoj znanja, vještina i kompetencija te kako bi se prigrlio pristup obrazovanju putem umjetnosti.

Profesor Stjepan Kovačević, s Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Splitu, proveo je istraživanje razmatrajući kurikulumske perspektive umjetničkog i tehničkog područja u odgoju i obrazovanju, te *zanatstva* (prijevod uzet kao najprimjereniji) kao didaktičkog utjelovljenja umjetnosti i tehnike.¹¹⁵ Ukazujući na europsku praksu i postojanje *zanatstva* kao obveznog predmeta propisanog nacionalnim kurikulumima, koji se svodi na praktični rad i dizajniranje, Kovačević nastoji ispitati mogućnost takvog integriranog predmeta kod nas. Dokazana je određena korelacija između uspjeha iz likovne kulture s postignućima učenika u prirodno-znanstvenim temama, ali također visoki koeficijent povezanosti tehničke kulture i prirodno-znanstvenih predmeta, što se objašnjava tradicionalnim povezivanjem tehnike i prirodoslovnih predmeta. Autor ukazuje na zanemarivanje korelacije između umjetničkog i tehničkog područja koja se u nastavnim programima spominje, ali u praksi rijetko provodi, te predlaže moguće rješenje uvođenjem novog područja praktičnog rada integriranjem tih dvaju predmeta, ali nikako dokidanjem jednog ili drugog. Cilj bi takvog predmeta bio razvoj učeničke kreativnosti, znatiželje, kritičnosti, odgovornosti, samostalnosti, estetske ekspresije i doživljaja, komunikacije te sposobnost rješavanja konkretnih problema.¹¹⁶ Također, Kovačević navodi kako je postojala inicijativa u *Strategiji za izradbu i razvoj nacionalnog kurikuluma* za uvođenje područja *Praktični rad i dizajniranje*. Međutim, kada je *NOK*

¹¹⁴ Usp. Vera Turković, *nav. dj.*, 2001.str. 70.

¹¹⁵ Usp. Stjepan Kovačević, *Kurikulumske perspektive umjetnosti, tehnike i zanatstva* u: Josip Milat (ur.), *Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja* 4. Split: Hrvatski pedagoško-književni zbor, Ogranak Split, 2011., str. 500–506.

¹¹⁶ Usp. Isto, str. 499.

objavljen 2011. godine, ovo je područje izgubilo prvotni status te je uz *tehniku i informatiku* dio *tehničko-informatičkog* kurikulumskeg područja.¹¹⁷

Radovan Ivančević je u svojem tekstu *Likovni odgoj za treći milenij* (2001.) predočio zornu analogiju stanja u školskom sustavu, uspoređujući ga s djelom *Goruća žirafa* (1937.) Salvadora Dalija. Naime, na slici je goruća žirafa prikazana u lijevom kutu slike, a ostatak ispunjava lik žene s ladicama zabijenim u živo tijelo. Ladice je poistovjetio sa sustavom školskih predmeta i njihovim odnosom prema učenicima, svaki predmet sa svojim sadržajima nalazi se u zasebnoj ladici bez ikakve (organske) međupovezanosti, a goruća žirafa, prema tumačenju autora, predstavlja *gorući problem* sustava obrazovanja.¹¹⁸ Učenici jednostavno nisu naučeni kako simultano povezivati znanja iz različitih školskih predmeta, što bi im uvelike pomoglo pri poimanju srodnih pojava i pri upamćivanju, iako to nastavni plan i program nalaže.

¹¹⁷ Usp. Isto, str. 507.

¹¹⁸ Usp. Radovan Ivančević, *Likovni odgoj za treći milenij* u: Radovan Ivančević i Vera Turković (ur.), *nav. dj.*, 2001., str. 89.

9. Zaključak

U današnje je vrijeme česta sintagma *društvo znanja*. U takvom je društvu potrebno redefinirati društvenu ulogu i status obrazovanja te je nužna prilagodba i transformacija tradicionalnih obrazovnih strategija u nove, suvremenom vremenu sukladne metode i koncepcije onoga što se u školama uči i poučava. Razvoj društva znanja globalni je proces, praćen globalizacijom ekonomskog života, a to podrazumijeva dinamičan sustav komunikacija, brzi protok informacija te rapidni razvoj tehnologije. Obrazovanje je dobilo ključnu važnost i postalo dio nacionalne strategije u zemljama koje se prilagođavaju novim zahtjevima društva i prijelazu na ekonomiju utemeljenu na društvu znanja, odnosno na ljudskom kapitalu. Hrvatska je također na tome putu i veliki su pomaci u predškolskoj, osnovnoj i srednjoškolskoj obrazovnoj politici ostvareni donošenjem *Nacionalnog okvirnog kurikulum*a. Cjelokupni sustav obrazovanja u Hrvatskoj još nije moguće detaljno analizirati jer proces prestrukturiranja školskog sustava nije zaživio na svim obrazovnim razinama. Stoga nam za sada preostaje nada u uspješno implementiranje i provođenje *NOK*-a u praksi.

Likovna umjetnost kao školski predmet ne zauzima zasluženom mjesto u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske. To je predmet koji se često marginalizira te se smatra manje važnim, naspram *uglednih* predmeta kao što su matematika ili fizika. Spočitavaju mu se emocije, koje se nastoje držati izvan učionice u korist logike, i ne uzima se u obzir utjecaj emocija na stvaranje kognitivnih veza pri formiranju čvrstog i kvalitetnog znanja. Općeniti je problem likovne umjetnosti što se veže uz osjećaje jer se umjetničke aktivnosti smatraju iracionalnim aktivnostima zasnovanim na emocijama, a zapravo svaka spoznaja i kognitivna veza sadrži neku vrstu emocionalne reakcije nužnu za učenje.

Dva su temeljna pristupa umjetničkom odgoju koja se danas promoviraju u svijetu, obrazovanje za umjetnost i obrazovanje putem umjetnosti, a bitno je naznačiti da se pri ovome potonjem podrazumijeva interdisciplinarni pristup pri učenju svih školskih predmeta i pozitivan transfer umjetnosti u druga područja. Pri planiranju školskih kurikulumu, potrebno je povezivati gradivo iz više školskih predmeta jer simultana spoznaja različitih srodnih pojava iz različitih područja višestruko pospješuje učenje. Umjetnost u obrazovanju ima mnogostruke koristi, naime, potiče razvoj individualnih sposobnosti učenika, razvija kreativnost, imaginaciju, kritičko i analitičko mišljenje, promiče i jača kulturnu svijest, promiče kulturnu raznolikost, jača osobni i kolektivni identitet te formira ličnost pojedinca. Često se previđa prisutnost umjetnosti i umjetničkih elemenata u brojnim strukama, a

učenicima likovna pismenost uvelike pomaže u daljnjem obrazovanju i pomaže pri osposobljavanju za brojne struke.

Uloga umjetnosti u obrazovanju višestruko je porasla u zadnjih nekoliko desetljeća te vrši velik utjecaj pri planiranju odgoja i obrazovanja. Značaj umjetnosti u obrazovanju nadilazi usko shvaćen i ograničen nastavni plan i program koji se provodi u hrvatskom srednjoškolskom sustavu jer važeći nastavni plan i program *Likovne umjetnosti* iz 1994. godine ne prati svjetske obrazovne trendove koji promiču položaj umjetničkog odgoja i njegov utjecaj na cjelokupni razvoj pojedinca. Zbog toga je velika odgovornost predmetnog nastavnika čiji je zadatak prenijeti učenicima potrebna znanja interpretirajući plan i program na način koji motivira i aktivira učenike kako bi se ostvarile predviđene zadaće propisane programom. Pri tome se pojavljuje nekoliko problema. Naime, nastavnici često ni sami nisu dovoljno motivirani pri pripremanju nastave te školske satove održavaju mehanički po ustaljenim šablonama držeći se nastavnog plana i programa, a i oni nastavnici koji se trude i vjeruju u svoj poziv nailaze na različita ograničenja koja su rezultat, primjerice, nezainteresiranosti učenika za predmet ili nepoštivanja nastavničkog zanimanja. Također, škole trebaju osigurati određena potrebna sredstva i nastavna pomagala, kako bi se nastava što kvalitetnije izvodila. Čest je slučaj nedostatka financijske pozadine pa su učenici osuđeni na puko iščitavanje udžbenika bez doticaja s kvalitetnim reprodukcijama umjetničkih djela i bez upotrebe suvremenih nastavnih pomagala (primjerice računala i projektora). Sve to utječe na nezainteresiranost učenika za predmet i olako shvaćanje njegovih sadržaja. S obzirom da škole kao obrazovne institucije pretežito ne dopuštaju učenicima slobodno samostalno istraživanje i učenje putem vlastitog iskustva, ne možemo očekivati nesmetan razvoj kreativnosti, osobine koja visoko kotira u poslovnom svijetu koji traži inicijativnost, brzo rješavanje problema te brzo donošenje odluka. Upravo, *Nacionalni okvirni kurikulumu* navodi razvoj kreativnost kao jedan od temeljnih odgojno-obrazovnih ciljeva, a umjetničko polje ima naročito veliku moć pri razvijanju kreativnih potencijala učenika.

Broj nastavnih sati likovne kulture u osnovnim školama 1995. godine je nepravедno smanjen s ciljem rasterećenja učenika u osnovnim školama, dok učenici sadržaj predmeta ne smatraju opterećenjem, što ukazuje na to da se umjetnost u obrazovanju stavlja na sporedno mjesto. Unatoč brojnim dokazanim koristima za cjelokupni duševni i tjelesni razvoj učenika, na svim obrazovnim razinama, još uvijek nije u potpunosti shvaćena i prihvaćena njezina moć te doprinos u odgoju i obrazovanju. Sadašnja je satnica likovne umjetnosti u srednjim školama daleko ispod europskog prosjeka. U takvom vremenskom okviru nastavnici imaju težak zadatak, ostvariti zadani nastavni program i obraditi faktografiju, premda to ne smije

biti jedini cilj nastave likovne umjetnosti. Kako bi ostvarili sve ostale ciljeve nastave, moraju se dovinuti različitim rješenjima i metodama te uložiti puno truda kako bi tijekom jednog školskog sata tjedno s učenicima postiglo nešto više od pukog odrađivanja nastavnog programa. Također, u hrvatskom školskom sustavu ne postoji mogućnost izbornih umjetničkih predmeta koja bi učenicima omogućila daljnji razvoj interesa za umjetnost, kao što je praksa u mnogim europskim državama.

U obrazovnom sustavu promjene će biti moguće kada se promjeni svjetonazor društva te se jednako počnu vrednovati različiti oblici komunikacije, odnosno kada se vizualnoj komunikaciji prida ravnopravno mjesto pokraj istovrijedne i nadopunjujuće verbalne komunikacije. Ciljevi i zadaće obrazovnog procesa mogu se detaljno isplanirati, ali neki se ishodi ne mogu predvidjeti. S obzirom da je u likovnoj umjetnosti ključna kreativnost, umjetničko bi područje obrazovanja trebalo učenicima prepustiti slobodnije učenje kojim bi učinkovitije razvijali vlastite interese i potencijale. Cilj je odgoja i obrazovanja pomoći mladima u samoostvarivanju te im se ta mogućnost nipošto ne smije dokidati institucionalnim odredbama.

10. Popis literature

1. Balić, Naima, *Umjetničko obrazovanje u: Napredak: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško-književni zbor, 1997., str. 345–356.
2. Balić Šimrak, Antonija, Iva Šverko, Marijana Županić Benić, *U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju u: Antonija Balić Šimrak (ur.), Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju*. Zagreb: Europski centar za sustavna i napredna istraživanja i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011., str. 51–62.
3. Baranović, Branislava, *Europska iskustva i nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje, u: Metodika: časopis za teoriju i praksu metodikâ u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi 15*. Zagreb: Učiteljska akademija, 2007., str. 294–305.
4. Cindrić, Mijo, Dubravka Miljković, Vladimir Strugar (ur.), *Didaktika i kurikulum*. Zagreb: IEP - D2, 2010.
5. Efland, Arthur D., *Art and Cognition: Integrating the Visual Arts in the Curriculum*. New York: Teachers College, 2002.
6. Efland, Arthur D., *A history of art education: intellectual and social currents in teaching the visual arts*. New York: Teachers College, 1990.
7. Freedman, Kerry, *Teaching visual culture: curriculum, aesthetics and the social life of art*. New York: Teachers College, Columbia University, 2003.
8. Grgurić, Nada, Marijan Jakubin, *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa, 1996.
9. *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2011./2012. Likovna umjetnost*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, 2011.
10. Ivančević, Radovan, *Likovni odgoj za treći milenij u: Radovan Ivančević i Vera Turković (ur.), Vizualna kultura i likovno obrazovanje*. Zagreb: InSEA, 2001.
11. Kovačević, Stjepan, *Kurikulumske perspektive umjetnosti, tehnike i zanatstva u: Josip Milat (ur.), Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja 4*. Split: Hrvatski pedagoško-književni zbor, Ogranak Split, 2011., str. 493–510.
12. Maleković, Vladimir, *Historicizam u Hrvatskoj: ideološki, narodno-gospodarstveni i kulturološki aspekti pojave neostilova u Hrvatskoj u: Vladimir Maleković (ur.), Historicizam u Hrvatskoj: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 17.2.-28.5.2000*. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000., str. 13–41.

13. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, *Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. - 2010.* Zagreb: rujan 2005.
14. Ministarstvo prosvete, *Programi i metodska uputstva za rad u srednjim školama.* Beograd: Izdanje i štampa državne štamparije Kraljevine Jugoslavije, 1936. (Dokument je pohranjen u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu).
15. Ministarstvo prosvjete Federalne Hrvatske, *Nastavni plan i program za gimnazije i klasične gimnazije.* Zagreb: izdanje nakladnog zavoda Hrvatske, 1945. (Dokument je pohranjen u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu).
16. Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, *Nastavni plan i program za gimnazije.* Zagreb, 1948. (Dokument je pohranjen u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu).
17. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje.* Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2011.
18. Turković, Vera, *Umjetničko obrazovanje u tranziciji u: Metodika: časopis za teoriju i praksu metodikâ u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi 18.* Zagreb: Učiteljska akademija, 2009., str. 8–38.
19. Turković, Vera, *Moć slike u obrazovanju u: Radovan Ivančević i Vera Turković (ur.), Vizualna kultura i likovno obrazovanje.* Zagreb: InSEA, 2001., str. 63–76.
20. Turković, Vera, *Kratka povijest InSEA (Internatinal Society for Education through Art) u: Radovan Ivančević i Vera Turković (ur.), Vizualna kultura i likovno obrazovanje.* Zagreb: InSEA, 2001., str. 461–463.
21. Turković, Vera, *Obrazovanje za kreativnost putem umjetnosti u: Mijo Cindrić (ur.), Napredak: časopis za pedagojsku teoriju i praksu 3.* Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 1999., str. 356–366.
22. Pivac, Dunja, *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje u Hrvatskom nacionalnom obrazovnom standardu u: Vlatko Previšić, Nikša Nikola Šoljan, Neven Hrvatić (ur.), Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja. Sv. 2.* Zagreb: Hrvatsko pedagojsko društvo, 2007., str. 559–565.
23. Previšić, Vlatko (ur.), *Kurikulum: teorije - metodologija - sadržaj - struktura.* Zagreb: Zavod za pedagogiju, Školska knjiga, 2007.
24. Radovančević, Ljubomir, *Neki psihološki i socio-etički aspekti likovnog odgoja u: Radovan Ivančević i Vera Turković (ur.), Vizualna kultura i likovno obrazovanje.* Zagreb: InSEA, 2001., str. 261–271.
25. Salamon, Jasna, *HNOS i likovna umjetnost u: Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj 4.* Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2006., str. 2–5.

26. Spajić, Vedrana, *Vrednovanje likovnog djela: pristup pedagogiji umjetnosti*. Zagreb: Školske novine, 1989.
27. Šobat, Ana, *Korelacija nastave matematike, fizike i likovne kulture* u: Radovan Ivančević i Vera Turković (ur.), *Vizualna kultura i likovno obrazovanje*. Zagreb: InSEA, 2001., str. 359–373.
28. Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja Socijalističke Republike Hrvatske, *Osnove nastavnog plana i programa za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj*. Zagreb: Školska knjiga, 1974. (Dokument je pohranjen u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu).
29. Baranović, Branislava (ur.), *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj - različite perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, 2006. Mrežna stranica: http://www.idi.hr/images/stories/PDF_znanostidrustvo/Nac_kurikulum_punit.pdf (posjećena 23. lipnja 2013.)
30. Council of Europe, *Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*. Faro, 27. listopada 2005. Mrežna stranica: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm> (posjećena 2. lipnja 2013.)
31. EACEA (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency), *Arts and Cultural Education at School in Europe*, 2009. Mrežna stranica: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/113en.pdf (posjećena 25. lipnja 2013.)
32. European Parliament, *Artistic studies in the European Union*, 2009. Mrežna stranica: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:117E:0023:0026:EN:PDF> (posjećena 3. lipnja 2013.)
33. *Evaluacije nastavnih programa i razvoj nacionalnog kurikuluma za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, 2004. Mrežna stranica: <http://mzu.sbnet.hr/files/kursazetakhrv.pdf> (posjećena 23. lipnja 2013.)
34. Hrvatska udruga nastavnika likovnih umjetnika (HUNLU). Mrežna stranica: <http://www.hrv-insea.hr/tekstovi/14%20Hrvatska%20udruga%20nastavnika%20likovnih%20umjetnosti%20-%20HUNLU.pdf> (posjećena 5. lipnja 2013.)
35. Hrvatski sabor Republike Hrvatske, *Zakon o umjetničkom obrazovanju*. Zagreb: 4. studenoga 2011. Mrežna stranica: <http://www.zakon.hr/z/516/Zakon-o-umjetni%C4%8Dkom-obrazovanju> (posjećena 20. lipnja 2013.)

36. Hrvatsko vijeće Međunarodnog društva za obrazovanje putem umjetnosti – InSEA (skraćeno HRV-InSEA) Mrežna stranica: <http://www.hrv-insea.hr/> (posjećena 5. lipnja 2013.)
37. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije web dizajner*. Predlagatelj strukovnog kurikuluma: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2013. Mrežna stranica: http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Kurikulumi/K_Web%20dizajner_za%20odobrenje.pdf (posjećena 3. listopada 2013.)
38. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije medijski tehničar*. Predlagatelj strukovnog kurikuluma: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2013. Mrežna stranica: http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Kurikulumi/K_Medijski%20tehnicar_za%20odobrenje.pdf (posjećena 3. listopada 2013.)
39. Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske, *Nastavni plan i okvirni program za područje grafika (A)*, 27. lipnja 2003. Mrežna stranica: <http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Grafi%C4%8Dka%20tehnologija%20i%20audiovizualne%20tehnologije/Graficar%20-%20dizajner%20multimedijalnih%20sadržaja.pdf> (posjećena 17. lipnja 2013.)
40. Ministarstvo prosvjete i športa i Ministarstvo za obrt, malo i srednje poduzetništvo, *Nastavni i okvirni obrazovni program za zanimanje frizer*, Zagreb: 2003. Mrežna stranica: <http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/2008.htm> (posjećena 2. listopada 2013.)
41. Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske, *Nastavni planovi i okvirni programi za područje poljoprivrede*. Zagreb: Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske, 1998. Mrežna stranica: <http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Poljoprivreda,%20prehrana%20i%20veterina/podrucje%20poljoprivrede%20A.pdf> (posjećena 3. listopada 2013.)
42. Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske, *Nastavni planovi i okvirni programi za područje ugostiteljstva i turizma*. Zagreb: Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske, 1998. Mrežna stranica: <http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Turizam%20i%20ugostiteljstvo/NP%20i%20OP%20za%20podrucje%20ugostiteljstva%20i%20turizma.pdf> (posjećena 3. listopada 2013.)

43. Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske, *Nastavni planovi i okvirni programi za područje graditeljstva, geodezije i građevinskih materijala*. Zagreb: Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske, veljača 1997. Mrežna stranica: <http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Graditeljstvo,%20geodezija%20i%20gra%C4%91evinski%20materijali/Podrucje%20graditeljstva,%20geodezije%20i%20gradj.%20materijala.pdf> (posjećena 3. listopada 2013.)
44. Ministarstvo kulture i prosvjete Republike Hrvatske, *Nastavni program za gimnazije*, Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, ožujak 1994. Mrežna stranica: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf (posjećena 14. lipnja 2013.)
45. OPA - Udruga za promicanje likovne kulture. Mrežna stranica: <http://www.opa.hr/index.php?/aktivnosti/peticija/> (posjećena 3. lipnja 2013.)
46. *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning*. Official Journal of the European Union, 30. prosinca 2006. Mrežna stranica: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF> (posjećena 21. lipnja 2013.)
47. Robinson, Ken, *Culture, creativity and the young: developing public policy*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1999. Mrežna stranica: https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/resources/Publications/PN_2_CultureCreativityYoung.pdf (posjećena 2. lipnja 2013.)
48. Šobat, Ana, *Je li likovna izobrazba potrebna svima ili samo nekima?*, 2003. Mrežna stranica: http://www.hrv-insea.hr/tekstovi/HRV_InSEA_Ana_Sobat.pdf (posjećena 25. lipnja 2013.)
49. Umjetničko obrazovanje, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3388>, 22. lipnja 2013.
50. UNESCO, *Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education*, Seoul: 25.-28. svibanj 2010. Mrežna stranica: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Seoul_Agenda_EN.pdf (posjećena 28. svibnja 2013.)
51. UNESCO, *Smjernice za umjetnički odgoj: Oblikovanje stvaralačkih mogućnosti za 21. stoljeće*, Lisabon: 6.-9. ožujak 2006. Mrežna stranica: http://www.hcdo.hr/wp-content/uploads/2009/09/Smjernice_UNESCO_o_umjetnickom_odgoju_06.pdf (posjećena 4. svibnja 2013.)

52. World Alliance for Arts Education. Mrežna stranica: <http://m2.edcp.educ.ubc.ca/waae/>
(posjećena 28. svibnja 2013.)

11. Sažetak/Summary

Umjetnost dobiva sve značajnije mjesto u obrazovanju jer su se u posljednjih nekoliko desetljeća uvidjele njezine mnogostruke koristi za razvoj vještina i sposobnosti pojedinca. Umjetničko obrazovanje pomaže pri umnom, kreativnom, duhovnom, osjetilnom, osjećajnom, društvenom i tjelesnom razvoju učenika. Ovaj rad pokušava pobliže prikazati položaj srednjoškolskog predmeta *Likovna umjetnost* u hrvatskom obrazovnom sustavu na temelju analize nastavnog plana i programa te satnice predmeta. U uvodnom je dijelu prikazan povijesni pregled razvoja likovnog odgoja i obrazovanja u svijetu i Hrvatskoj uz novo vrednovanje umjetnosti u obrazovanju danas. U današnje se vrijeme novi status umjetnosti očituje u djelovanju brojnih međunarodnih organizacija koje nastoje istaknuti ulogu umjetnosti za kvalitetu obrazovanja, a primjer su brojne svjetske države koje u svojim nacionalnim kurikulumima likovnom obrazovanju daju značajno mjesto. Analizom nastavnog plana i programa predmeta *Likovna umjetnost* u gimnazijama, umjetničkim i stručnim srednjim školama te predmetne satnice uočava se nesuvremenost takve organizacije nastave likovne umjetnosti i neusklađenost s europskim obrazovnim sustavom. Nastavni se program uspoređuje s *Nacionalnim okvirnim kurikulumom* i njegovim ciljevima za umjetničko područje, koji predviđa drugačije vrednovanje umjetnosti s obzirom na novi kurikulumski pristup planiranju obrazovanja, ali novi kurikulum još nije zaživio u praksi te nedostaje potkrjepa njegovih nastojanja. Naposljetku, ističe se interdisciplinarna priroda predmeta *Likovna umjetnost* kojoj bi se trebala pridavati veća uloga u svrhu kvalitetnijeg usvajanja formalnog znanja.

Ključne riječi: *nastavni plan i program, nastavni predmet Likovna umjetnost, Nacionalni okvirni kurikulum, satnica, srednjoškolsko obrazovanje, umjetničko obrazovanje*

The role of art in education has been undergoing a notable increase in importance over the last few decades as the manifold benefits it offers in the development of a person's skills and abilities have been noted. Education in art facilitates mental, creative, spiritual, sensory, emotional, social and physical development of pupils. This work attempts to review in detail the position of the high school subject *Art History* in the Croatian education system based on an analysis of the curriculum and schedule. The introduction gives a tour of the historical development of art education in Croatia and the world with special notice of the new evaluation of art in modern education. Nowadays the new status of art is reflected in the activity of the numerous international organizations which strive to highlight the role of art in the quality of education and there are many examples of countries in the world which give their art education a significant place within the national curriculum. The analysis of the curriculum of the subject *Art History* in gymnasium, art and vocational secondary schools shows that the organisation of art history teaching is obsolete in many ways and is not in line with the European educational system. The curriculum is compared to the *Nacionalni okvirni kurikulum* (national curriculum) and its goals in the domain of art, which presupposes a different method of evaluating art in line with the new curricular approach to education planning, even though the new national curriculum has not as of yet been enforced so there is a noted lack of confirmation of its efforts. Lastly we note the interdisciplinary nature of the subject *Art History* which should be given a greater role in teaching as to facilitate the quality of adoption of formal knowledge.

Keywords: *art education, curriculum, Nacionalni okvirni kurikulum, secondary education, teaching schedule, the school subject Art History*